Neuvotteleva virkamies Outi Äyräs-Blumberg
Sosiaalineuvos Satu Karppanen

Sosiaali- ja terveysministeriön vastine sosiaali- ja terveysvaliokunnalle (HE 113/2025 vp)

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta on pyytänyt sosiaali- ja terveysministeriöltä vastinetta lausunnoista, jotka on annettu valiokunnalle hallituksen esityksen 113/2025 vp käsittelyn yhteydessä.

Perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 51/2025 vp)

Perustuslakivaliokunnan mielestä myös nyt ehdotetulle sääntelyllä teknologian käytöstä voidaan arvioida olevan perustuslain 19 §:n mukaisten perusoikeuksien turvaamiseen ja edistämiseen kytkeytyviä, perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttäviä ja painavia perusteita (ks. myös PeVL 24/2022 vp, kappale 7) (3). Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen hallituksen esityksestä välittyvään käsitykseen, että suurta osaa niistä teknologisista apukeinoista, joista sosiaalihuoltolain 47 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi, on jo tosiasiassa käytetty sosiaalihuollon toiminnassa. Perusoikeuksien kannalta merkityksellisten teknologisten välineiden hyödyntämisen tulee perustua lakiin. Tämä johtuu paitsi perusoikeuksien yleisistä rajoitusedellytyksistä myös perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaisesta oikeusvaltioperiaatteesta sekä 80 §:n 1 momentin vaatimuksesta säätää yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista lailla. Siten on välttämätöntä, että perusoikeuksiin vaikuttavasta teknologian käytöstä sosiaalihuollossa säädetään lailla viivytyksettä. (4)

Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että sääntely teknologisten ratkaisujen käyttämisestä jää sosiaalihuoltolain 3 ja 47 §:ssä varsin laaja-alaiseksi (6). Ehdotettu sääntely teknologisten ratkaisujen käytöstä jää perusoikeuksien yleisiin rajoitusedellytyksiin kuuluvan täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen kannalta liian yleispiirteiseksi ja erittelemättömäksi. Sääntelyä on välttämätöntä täsmentää merkittävästi niin, että siitä käyvät nyt ehdotettua selvemmin ilmi eriasteisesti perusoikeuksiin puuttuvat teknologiset ratkaisut ja niiden käytön edellytykset ja rajoitukset. Tällainen muutos on edellytyksenä 1. lakiehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. (9)

Perustuslakivaliokunta korostaa, ettei vaatimus täsmällisestä ja tarkkarajaisesta sääntelystä merkitse, että kustakin käytettävästä teknologisesta ratkaisusta olisi säädettävä yksityiskohtaisesti, vaan riittävää on ratkaisujen jaottelu ja lainsäädännöllinen eriyttäminen niiden vaikutusten kannalta. Sääntelyssä tulisi mahdollistaa myös teknologian kehittymisen huomioon ottaminen. (10)

Sosiaali- ja terveysministeriö ehdottaa, että 47 §:ää muutetaan (MUUTOSEHDOTUS 1). Momentin ensimmäisessä virkkeessä säädettäisiin teknologista ratkaisuista, jotka havainnoimalla asiakkaan kuvaa, ääntä, liikettä tai elintoimintoja voivat avata kuva- tai ääniyhteyden palveluntuottajaan. Tällaisia ratkaisuja saataisiin käyttää asiakkaan kodissa ja henkilökohtaisessa asuinhuoneistossa muualla kuin saniteettitiloissa. Lisäksi pykälässä säädettäisiin, että myös saniteettitiloissa saataisiin käyttää kyseisiä teknologisia ratkaisuja, jotka kulkevat asiakkaan mukana. Momenttia ehdotetaan muutettavaksi myös siten, että siihen lisättäisiin velvoite palveluntuottajaan itsenäisesti kuvayhteyden avaavan muun kuin asiakkaan mukana kulkevan teknologisen ratkaisun käytön rajoittaminen ajallisesti ja alueellisesti välttämättömään. Teknologisen ratkaisun käytössä olisi siis huolehdittava siitä, että kuvayhteyden itsenäisesti avaava teknologinen ratkaisu on rajoitettu nimenomaisesti vain siihen aikaan ja siihen alueeseen, joka on palvelun kannalta välttämätöntä. Tällainen velvollisuus ei kuitenkaan koskisi asiakkaan mukana kulkevia momentissa tarkoitettuja ratkaisuja, koska niiden ajallinen ja alueellinen rajoittaminen ei käytännössä ole mahdollista. Lisäyksellä täsmennetään

sääntelyä asettamalla velvoite huolehtia myös tällä tavalla sekä asiakkaan, mutta toisaalta hänen kanssaan esimerkiksi samassa taloudessa asuvan henkilön yksityiselämän suojasta. Pykälän 3 momentin 2 kohdassa asetettu velvollisuus huolehtia asiakkaan ja muun henkilön yksityiselämän ja henkilötietojen suojasta täydentää tätä lisäystä. Tällä tarkoitetaan sitä, että teknologisen ratkaisun valinnassa olisi kiinnitettävä huomiota myös siihen, että se puuttuisi mahdollisimman vähän asiakkaan ja muun henkilön yksityiselämän ja henkilötietojen suojaan. Lisäksi henkilötietojen käsittelyä on täsmennetty 4 momentissa. Momentissa tarkoitetun teknologisen ratkaisun käyttö olisi sallittua, jos se olisi välttämätöntä asiakkaan hoidon ja huolenpidon turvaamiseksi. Välttämättömyyden arviointi olisi tapauskohtainen ja kokonaisvaltainen arviointi asiakkaan tilanteesta. Välttämättömyys ei tarkoita vain sitä, että ratkaisu olisi asiakkaalle hyödyllinen, vaan esimerkiksi myös sitä, että ilman ratkaisua asiakkaan hoito ja huolenpito voisi vaarantua.

Momentissa tarkoitettu teknologinen ratkaisu voisi olla esimerkiksi hoivakamera, turvaranneke tai turvamatto, joka jollain tavalla havainnoi asiakasta. Tällaisen ratkaisun keskeinen piirre on, että se voi havainnoinnin perusteella avata kuva- tai ääniyhteyden palveluntuottajaan. Momentissa tarkoitettu ratkaisu ei olisi esimerkiksi kotihoidon etäkäynti, koska se ei havainnoi asiakasta ja sen perusteella käynnistä yhteyttä. Momentissa ei myöskään tarkoiteta ratkaisuja, jotka esimerkiksi vain sytyttävät valon asiakkaan liikkeen perusteella, eikä lainsäädäntöä kuuluisikaan soveltaa liikkeeseen reagoivaan sensoriin, joka sytyttää valon ja joita on käytössä hyvin yleisesti kaikenlaisissa tiloissa. Teknologinen ratkaisu, jota saataisiin käyttää myös saniteettitiloissa voisi esimerkiksi olla turvaranneke, joka havainnoi asiakkaan elintoimintoja tai liikettä. Tällainen ratkaisu yleensä kulkee asiakkaan mukana, minkä vuoksi sen käytön saniteettitiloissakin tulisi olla sallittua. Siten turvattaisiin asiakkaan mahdollisuus saada tarvittaessa apua myös saniteettitiloissa tapahtuvissa hätätilanteissa. Momenttia ei kuitenkaan sovellettaisi turvarannekkeeseen, joka ei mitenkään seuraa asiakkaan toimintaa ja jonka toiminta perustuu asiakkaan omaan toimintaan esimerkiksi oma-aloitteeseen avunpyyntöön. Tällainen ratkaisu voi avata yhteyden palveluntuottajaan, mutta vain asiakkaan omasta aloitteesta.

MUUTOSEHDOTUS 1:

47 § *Teknologiset ratkaisut sosiaalihuollon palveluissa*

Asiakkaan sosiaalipalvelun toteuttamisessa hänen toimintakykynsä, turvallisuutensa, osallisuutensa ja hyvinvointinsa tueksi käytettävien teknologisten ratkaisujen tulee soveltua käytettäviksi hänen palvelussaan ja vastata hänen tarpeisiinsa. Käyttöön otettavien teknologisten ratkaisujen soveltuvuus asiakkaan palveluihin ja toimenpiteisiin tulee arvioida ja asiakkaan tai hänen laillisen edustajansa mielipide teknologisten ratkaisujen käyttöön selvittää asiakkaan palvelutarvetta arvioitaessa ja hänen asiakassuunnitelmaansa laadittaessa. Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 8 ja 9 §:ssä säädetään itsemääräämisoikeudesta.

~~Teknologisia ratkaisuja, jotka havainnoivat asiakkaan kuvaa, ääntä, liikettä tai elintoimintoja saa käyttää hänen kodissaan ja henkilökohtaisessa asuinhuoneistossaan muualla kuin saniteettitiloissa, jos se on välttämätöntä hänen hoitonsa ja huolenpitonsa turvaamiseksi~~.

Teknologisia ratkaisuja, jotka havainnoimalla asiakkaan kuvaa, liikettä, ääntä tai elintoimintoja voivat avata kuva- tai ääniyhteyden palveluntuottajaan, saadaan käyttää asiakkaan kodissa tai henkilökohtaisessa asuinhuoneistossa muualla kuin saniteettitiloissa. Saniteettitiloissa saadaan kuitenkin käyttää edellä mainittuja asiakkaan mukana kulkevia teknologisia ratkaisuja. Kuvayhteyden palveluntuottajaan itsenäisesti avaavan muun kuin asiakkaan mukana kulkevan edellä mainitun teknologisen ratkaisun käyttö tulee rajoittaa ajallisesti ja alueellisesti välttämättömään. Tässä momentissa tarkoitetun teknologisen ratkaisun käyttö on sallittua vain, jos se on välttämätöntä asiakkaan hoidon ja huolenpidon turvaamiseksi. Lain 45 §:ssä tarkoitetusta päätöksestä tulee käydä ilmi asiakkaan sosiaalipalvelussa käyttöön otettava tässä momentissa tarkoitettu teknologinen ratkaisu.

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitetun teknologisen ratkaisun käyttöönotossa ja käytössä on huolehdittava siitä, että:

1) asiakas on tietoinen sen käytöstä, osaa tarpeen mukaan käyttää sitä ja saa tarpeen mukaan ohjausta ja neuvontaa sen käytössä;
2) teknologinen ratkaisu ei puutu asiakkaan eikä muun henkilön yksityiselämän ja henkilötietojen suojaan enempää kuin asiakkaan hoidon ja huolenpidon tarve välttämättä edellyttää;
3) asiakkaan oikeus inhimilliseen kohtaamiseen ja henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen toteutuu;
4) teknologinen ratkaisu toimii tarkoitustaan vastaavalla tavalla eikä vaaranna asiakasturvallisuutta.
~~Teknologisen ratkaisun käytön yhteydessä tapahtuvasta asiakastietojen käsittelystä säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetussa laissa~~. Teknologisen ratkaisun käytön yhteydessä käsiteltävät henkilötiedot on rajattava käyttötarkoituksen kannalta välttämättömään. Henkilötiedot on poistettava välittömästi sen jälkeen, kun niiden käyttötarkoitus on päättynyt ja asiakastiedot on kirjattu sosiaalihuollon asiakasasiakirjoihin noudattaen asiakastietolain 17 §:ää.

Perustuslakivaliokunnan mielestä perustuslaista ei sinänsä johdu estettä nyt ehdotetulle sääntelylle, jossa nimenomaista suostumusta ei edellytetä. Valiokunta kiinnittää kuitenkin huomiota riskiin siitä, että ehdotetun sääntelyn mukaan asiakkaan voi olla hyvin vaikea kieltäytyä käyttämästä yksityisyyttään kaventavaa teknologista ratkaisua, jos hän tarvitsee esimerkiksi palveluasumista tai kotihoitoa ja pelkona on, että kieltäytyessään hän ei saa tarvitsemaansa palvelua, joka ilman teknologian käyttöä olisi järjestettävissä perusoikeuksia rajoittamatta. Valiokunnan käsityksen mukaan sääntelyä asiakkaan ja tämän laillisen edustajan mielipiteen huomioon ottamisesta teknologisten ratkaisujen käytössä on syytä tukentaa. (14) Perustuslakivaliokunta kiinnittää lisäksi perustuslain 21 §:ssä turvatun oikeusturvan kannalta huomiota siihen, että teknologisen ratkaisun käyttö ilmenisi vain asiakassuunnitelmasta ja että se perustuisi asiakassuunnitelmasta vastaavan työntekijän harkintaan. Valiokunnan käsityksen mukaan esityksessä ei ole asianmukaisesti arvioitu sitä, miten asiakkaan oikeus oikeusturvaan toteutuu. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan tulisi vielä pohtia keinoja vahvistaa asiakkaan oikeusturvaa. (15)

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että sosiaalihuoltolain asiakassuunnitelmaa koskevassa 39 §:ssä säädetään, että palvelutarpeen arviointia on täydennettävä asiakkaalle laadittavalla asiakassuunnitelmalla tai muulla vastaavalla suunnitelmalla, jollei suunnitelman laatiminen ole ilmeisen tarpeetonta. Suunnitelma on laadittava, jollei siihen ole ilmeistä estettä, yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakassuunnitelman tulee sisältää muun ohessa sekä asiakkaan että ammatillisen arvion tuen tarpeesta, omatyöntekijän tai muun asiakkaan palveluista vastaavan työntekijän arvion asiakkaan terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömistä sosiaalipalveluista sekä niiden alkamisajankohdasta ja kestosta sekä asiakkaan ehdotuksen sellaisesta palveluiden tuottamis- ja toteuttamistavasta, jolla voidaan parhaiten vastata hänen tarpeisiinsa.

Asiakassuunnitelma ei ole juridisesti velvoittava, mutta sosiaalihuoltolain sosiaalihuollon päätöksentekoa ja toimeenpanoa koskevassa 45 §:ssä säädetään, että jos asiakassuunnitelmaan kirjatusta sosiaalipalvelujen kokonaisuudesta poiketaan, poikkeaminen on perusteltava päätöksessä. Päätöstä tehtäessä on otettava huomioon palvelutarpeen arvioinnissa ja asiakassuunnitelmaa laadittaessa määritellyt henkilön yksilölliset tarpeet ja päätöksen tulee lähtökohtaisesti perustua asiakassuunnitelmaan kirjattuihin palveluihin. Säännöksen tarkoituksena olisi turvata asiakkaan osallistumista omien palvelujensa suunnitteluun ja niistä päättämiseen sekä päätöksentekijän mahdollisuutta varmistaa asiakkaan edun toteutuminen kaikissa tilanteissa. Säännös korostaa palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman merkitystä ja niiden keskinäistä yhteyttä päätöksentekoon ja päätösten toimeenpanoon. Päätöksenteossa sovelletaan tarvittavin osin hallintolain säännöksiä. Hallintolaki edellyttää päätöksen perustelemista. Perustelemisvelvollisuuteen voidaan katsoa sisältyvän erityisesti sen kirjaaminen, miksi henkilölle ei mahdollisesti myönnetä jotakin mitä henkilö on hakenut. Sosiaalihuollon palveluissa palvelutarpeen arviolle ja suunnitelman teolle annetaan sosiaalihuoltolain säännösten mukaan erityinen merkitys.

Palvelut ovat lähtökohtaisesti vapaaehtoisia, eikä eri palvelujen toteuttamistavoista muiltakaan osin tehdä päätöstä. Teknologia on yksi tapa toteuttaa palvelua ja tukea asiakkaan toi-

mintakykyä, turvallisuutta, osallisuutta ja hyvinvointia. Ministeriö tuo esiin myös, että asiakaslain 8 §:ssä säädetään, että sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä muita toimenpiteitä. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu. Asiakkaan oikeuksiin kuitenkin puututaan yleensä esimerkiksi palveluasumista tai kotihoitoa järjestettäessä jollain tavoin ja kyse on enemmänkin punninnasta sen suhteen, mikä turvaa asiakkaan palvelut parhaiten ja millainen puuttuminen on hyväksyttävintä. On esimerkiksi selvää, että sosiaalihuollon työntekijä voi tulla asiakkaan kotiin tai asuinhuoneistoon avaamalla oven. On myös selvää, että asiakkaan toimintoja havainnoivat teknologiat voivat esimerkiksi tukea asiakkaan kotona asumista ja siten itsemääräämisoikeutta. Asiakas voi teknologian kautta saada apua nopeasti, kun taas jo teknologiaa ei ole, voi avun saamisessa kestää.

Sosiaali- ja terveysministeriö ehdottaa kuitenkin selkeyden vuoksi 47 §:n 1 momenttia täsmennettäväksi siten, että asiakkaan ja tämän laillisen edustajan mielipide teknologisten ratkaisujen käyttöön on selvitettävä palvelutarvetta arvioitaessa ja laadittaessa asiakassuunnitelmaa (MUUTOSEHDOTUS 1). Teknologisten ratkaisujen soveltuvuus asiakkaan palveluihin ja toimenpiteisiin tehdään siis aina osana yksilöllistä palvelutarpeen arviointiprosessia. Kokonaisuudessa korostuu arvioinnin yksilöllinen luonne (vrt. PeVL 44/2025 vp kohta 13 ja 14). Ministeriö kiinnittää huomiota siihen, että sosiaalihuollon asiakkaalla tai hänen laillisella edustajallaan on oikeus sosiaalihuoltolain 45 §:n mukaan hakea muutosta sosiaalihuoltoa koskevaan päätökseen. Jos asiakas kieltäytyy jostain teknologisesta ratkaisusta, mutta ammattilainen katsoo sen asiakkaan hoidon ja huolenpidon kannalta välttämättömäksi, voidaan teknologinen ratkaisu ottaa käyttöön. Sosiaalihuoltoa koskevassa päätöksessä ei eritellä palvelun toteuttamistapoja tarkalla tasolla. Teknologinen ratkaisu on yksi tapa toteuttaa sosiaalihuollon palvelua. Muidenkaan palveluiden toteuttamistapojen kohdalla ei ole säädetty asiakkaan mahdollisuudesta kieltäytyä toteuttamistavasta. Asiakkaan itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa ja asiakkaan etu huomioida ja tämä pätee kaikkien palveluiden toteuttamistapojen kohdalla.

Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi kuitenkin siten, että siihen lisättäisiin velvoite kirjata sosiaalihuoltolain 45 §:ssä tarkoitettuun päätökseen asiakkaan sosiaalipalvelussa käyttöön otettava 2 momentissa tarkoitettu ratkaisu. Näin ollen olisi ilmeistä, että asiakas voi valittaa momentissa tarkoitetun teknologisen ratkaisun käyttöönotosta. Sosiaalihuollon päätöksenteon yleisestä käytännöstä poikkeava menettely perustuisi siihen, että 2 momentissa tarkoitettuihin teknologisiin ratkaisuihin voi sisältyä muita palvelun tuottamistapoja merkittävämpää perusoikeuksiin puuttumista, joten olisi perusteltua, että päätös voitaisiin tältä osin saattaa oikeudellisesti arvioitavaksi.

Perustuslakivaliokunta on arvioidessaan turva-auttamispalvelua ja etäpalveluja todennut, että sääntelyssä tulee kiinnittää huomiota myös siihen, miten huolehditaan muiden kuin asiakkaan (esimerkiksi hänen kanssaan samassa taloudessa asuvien) perusoikeuksista (PeVL 24/2022 vp, kappale 14). Valiokunnan mielestä sanottua seikkaa koskeva tarkastelu nyt käsillä olevassa ehdotuksessa jää varsin vähäiseksi. Valiokunta kiinnittää huomiota myös toisenlaisessa sääntely-yhteydessä etäyhteyksin toteutettavan tarkastuksen rajaamisesta lausumaansa (PeVL 21/2022 vp, kappale 13). (17)

Sosiaali- ja terveysministeriö ehdottaa 47 §:n 2 momenttia muutettavaksi, kuten aiemmin on kerrottu (MUUTOSEHDOTUS 1).

Ehdotuksen 47 §:n 3 momentissa edellytetään, että teknologisten ratkaisujen käytössä ja käyttöönotossa huolehditaan siitä, että teknologinen ratkaisu ei puutu asiakkaan eikä muun henkilön yksityiselämän suojaan enempää kuin asiakkaan hoidon ja huolenpidon tarve välttämättä edellyttää. Ministeriö ehdottaa, että momenttiin lisätä omana kohtanaan henkilötietojen suoja, koska henkilötietojen suoja on EU:n perusoikeuskirjassa yksityiselämän suojasta erillinen perusoikeutensa (MUUTOSEHDOTUS 1). Ministeriö toteaa, että kun teknologisia ratkaisuja käytetään osana asiakkaan palvelun toteuttamista, on kiinnitettävä huomiota myös muiden henkilöiden kuin asiakkaan yksityiselämän ja henkilötietojen suojaan. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että asiakkaan palveluun valitaan sellainen teknologinen ratkaisu, joka mahdollisimman vähän puuttuu asiakkaan ja muun henkilön yksityiselämän ja henkilötietojen suojaan. Lisäksi asiakkaalle olisi selostettava, miten ratkaisu toimii ja, miten asiakas voi itse esimerkiksi etäpalveluratkaisua käyttäessään huomioida omassa kodissaan mahdollisesti asuvat muut henkilöt. Ministeriö ehdottaa myös, että sekä 47 §:n 4 momenttia että 48 §:n 2 momenttia muutetaan siten, että henkilötietojen käsittelyn kokonaisuus on selkeämpi. Käsiteltävät tiedot olisi rajattava välttämättömään ja ne olisi poistettava välittömästi sen jälkeen, kun niiden käyttötarkoitus on päättynyt ja kun asiakastiedot on kirjattu sosiaalihuollon asiakasasiakirjoihin noudattaen asiakastietolain 17 §:ää (MUUTOSEHDOTUS 1 ja MUUTOSEHDOTUS 2).

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa PeVL 21/2022 oli kyse etäyhteyksin tehtävästä tarkastuksesta rikosten selvittämiseksi. Lausunnossaan valiokunta totesi: ”perustuslakivaliokunnan mielestä tarkastuksen toteuttamiseen käytettävä yhteys on säännösperustaisesti rajoitettava näkö- ja kuuloyhteyteen tarkastuksen kohteena olevaan henkilöön ja näkymään niihin ilmoitusvelvollisen järjestelmiin, joihin tarkastuksessa on välttämätöntä päästä. Sääntelyä on valiokunnan mielestä välttämätöntä täsmentää siten, että siinä säädöspohjaisesti varmistetaan etäyhteyksin tapahtuvan tarkastuksen toimittaminen kotirauhan suojaan puuttumattomalla tavalla.”

Käsillä olevassa esityksessä ovat kyseessä hyvin erilaiset suojattavat perusoikeudet. Ehdotetulla sääntelyllä turvattaisiin asiakkaan oikeutta riittäviin sosiaalipalveluihin ja viime kädessä oikeutta elämään. Sääntely on ”valvovien teknologioiden” osalta rajattu välttämättömään asiakkaan hoidon ja huolenpidon kannalta. Sääntely on rajattu myös ajallisen ja alueellisen ulottuvuuden kannalta välttämättömään silloin, kun kyse on kuvayhteyden itsenäisesti avaavista muista kuin asiakkaan mukana kulkevista teknologisista ratkaisuista. Lisäksi henkilötietojen käsittelyyn kohdistuva sääntely olisi täsmällistä ja tarkkarajaista. Henkilötiedot olisi poistettava välittömästi muilta osin, paitsi asiakaan asiakastiedot olisi kirjattava asiakasasiakirjoihin. Sääntelyssä edellytetäänkin, että huomioidaan sekä asiakkaan että muun henkilön yksityiselämän suoja. Esimerkiksi Vammaisfoorumin lausunnossa nostettuun kysymykseen siitä, miten turvataan henkilön kanssa samassa kodissa asuvien muiden perheenjäsenten tai vieraiden yksityisyys tai miten huomioidaan intiimit hetket kumppanin kanssa, voidaan todeta, että asiakkaalla, jonka taloudessa asuu puoliso tai muita henkilöitä ei todennäköisesti ole välttämätöntä eikä edes tarpeellista olla kuvayhteyden itsenäisesti avaavia teknologisia ratkaisuja osana hänen palvelukokonaisuuttaan tai ne ajoitetaan tukemaan asiakkaan kotona asumista ajankohtina, jolloin perheenjäsenet eivät ole paikalla.

Pykälässä tarkoitetut teknologiset ratkaisut jakautuvat ikään kuin kahteen ryhmään, joista ensimmäisessä ryhmässä olevat ratkaisut edellyttävät sekä 1 momentin että 3 ja 4 momentin soveltamista ja toisessa ryhmässä olevat ratkaisut edellyttävät koko pykälän soveltamista. Ensimmäisessä ryhmässä olevia ratkaisuja ovat esimerkiksi turvaliesi, automaattinen lääkeannostelija ja kotihoidon etäkäynnit. Toisessa ryhmässä olevia ratkaisuja ovat esimerkiksi turvarannekkeet ja hoivakamerat, joiden toiminta perustuu asiakkaan toimintojen havainnointiin. Teknologisen ratkaisun käytön ja käyttöönoton yhteydessä on aina arvioitava ensinnäkin

se, että soveltuuko ratkaisu käytettäväksi hänen palveluissaan ja vastaako se hänen tarpeisiinsa. Arvio tehdään yksilöllisesti asiakkaan palvelutarvetta arvioitaessa ja asiakassuunnitelmaa laadittaessa. Asiakkaan tai hänen laillisen edustajansa mielipide teknologisten ratkaisujen käyttämiseen tulisi selvittää samassa yhteydessä. Jos teknologinen ratkaisu kuuluu ensimmäiseen ryhmään eikä siis ole 2 momentissa tarkoitettu toiseen ryhmään sisältyvä ratkaisu, tulevat arvioitavaksi 1, 3 ja 4 momentin mukaiset edellytykset. Jos on vaikkapa kyse turvaliedestä, on tarpeen selvittää asiakkaalle, miten se toimii (3 mom 1 kohta) ja huolehdittava myös, että ratkaisu toimii oikein (3 mom 4 kohta). Sen sijaan momentin 2 ja 4 kohtaa ei tarvitse arvioida, koska turvaliedellä ei ole vaikutusta asiakkaan yksityiselämän suojaan eikä merkitystä inhimillisen kohtaamisen tai henkilökohtaisen vuorovaikutuksen kannalta. Jos on kyse kotihoidon etäkäynneistä, tulee huolehtia myös asiakkaan ja mahdollisen muun henkilön yksityiselämän ja henkilötietojen suojasta. Etäkäynneistä sovitaan asiakkaan kanssa ja häntä neuvotaan palvelun käytössä niin, että mahdollisen muun samassa taloudessa asuvan henkilön yksityiselämän ja henkilötietojen suoja huomioidaan, kuten 3 momentin 2 kohdassa edellytetään. Jos taas on kyse esimerkiksi 2 momentissa tarkoitetusta turvarannekkeesta, turvamatosta tai hoivakamerasta, tulee soveltaa koko 47 §:ää.

Ministeriö huomauttaa myös, 48 §:n 1 momentista tulisi korjata kirjoitusvirhe. Momentin viimeisessä virkkeessä tulisi lukea ilmoitettava eikä ilmoittava.

Perustuslakivaliokunta kiinnitti lausunnossaan huomiota myös tekniseen valvontaan. Perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota siihen, että sosiaalihuoltolain 48 §:ssä tarkoitetut toimintayksikön yhteisessä käytössä olevat tilat voivat olla sääntelyn laajan soveltamisalan vuoksi varsin moninaisia. Vaikka ainakin osassa toimintayksiköistä oleskelun peruste, luonne ja ajallinen kesto poikkeavat merkittävästikin valiokunnan aikaisemmin arvioimista tilanteista, edellä kuvattu lausuntokäytäntö huomioon ottaen on perusteltua arvioida tällaisten tilojen jäävän kotirauhan suojan ulkopuolelle.

Sosiaali- ja terveysministeriö ehdottaa, että 48 §:ää muutettaisiin vain henkilötietoihin liittyvän sääntelyn osalta siten, että henkilötietojen käsittelyn kokonaisuus on selkeämpi. Käsiteltävät tiedot olisi rajattava välttämättömään ja ne olisi poistettava välittömästi sen jälkeen, kun niiden käyttötarkoitus on päättynyt ja kun asiakastiedot on kirjattu sosiaalihuollon asiakasasiakirjoihin noudattaen asiakastietolain 17 §:ää.

Lisäksi 1 momentista olisi korjattava kirjoitusvirhe.

MUUTOSEHDOTUS 2:

48 § Tekninen valvonta sosiaalihuollon toimintayksiköiden yhteisissä tiloissa

Sosiaalihuollon toimintayksikön asiakkaiden yhteisessä käytössä olevissa tiloissa teknistä valvontaa saa toteuttaa silloin, kun se on tarpeen asiakkaiden terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Tekninen valvonta tulee rajoittaa ajallisesti ja alueellisesti välttämättömään ja sen on oltava oikeasuhtaista tarkoitukseensa nähden. Teknisestä valvonnasta ja sen toteuttamistavasta on ilmoitettava näkyvällä tavalla niissä tiloissa, joissa sitä käytetään.

~~Teknisen valvonnan yhteydessä tapahtuvasta asiakastietojen käsittelystä säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetussa laissa.~~ Teknisen valvonnan yhteydessä käsiteltävät henkilötiedot on rajattava käyttötarkoituksen kannalta välttämättömään. Henkilötiedot on poistettava välittömästi sen jälkeen, kun niiden käyttötarkoitus on päättynyt ja asiakastiedot on kirjattu sosiaalihuollon asiakasasiakirjoihin noudattaen asiakastietolain 17 §:ää.

Työntekijän kameravalvonnasta säädetään yksityisyyden suojasta työelämässä annetun lain (759/2004) 16 ja 17 §:ssä.

Tässä pykälässä tarkoitettua teknistä valvontaa ei saa toteuttaa asiakkaan kodissa, henkilökohtaisessa asuinhuoneistossa tai saniteettitiloissa eikä muissa tiloissa, joiden katsotaan kuuluvan kotirauhan piiriin.

Keskeinen lausuntopalaute

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies

Eduskunnan apulaisoikeusmies pitää myönteisenä sitä, että hallituksen esitykseen on lisätty käytettyjen käsitteiden määrittely, mutta katsoo kuitenkin, että säännöksiä tulisi vielä muokata. Ehdotetussa muodossa käsitteiden sisältö jää edelleen epäselväksi.

Eduskunnan apulaisoikeusmies kiinnittää huomiota ehdotettuun teknisen valvonnan määritelmään ja toteaa, että säännöksen sanamuotona voitaisiin pitää esimerkiksi sitä, että henkilökunnan edustaja istuisi aulassa havainnoimassa samassa tilassa olevien asiakkaiden ääniä ja liikkeitä. Tällaista toimintaa ei ole tarpeen eikä ilmeisesti tarkoituskaan säännellä.

> **Sosiaali- ja terveysministeriö** toteaa, että henkilökunnan edustajan tekemää havainnointia ei voitane kutsua tekniseksi valvonnaksi, sillä sana tekninen viittaa siihen, että valvontaa tekee tekninen laite tai vastaava eikä siis ihminen omilla silmillään tai korvillaan.

Lausunnossaan eduskunnan apulaisoikeusmies kiinnittää huomiota myös ehdotettuun teknologisen ratkaisun määritelmään ja toteaa, että määritelmä vaikuttaa kattavan hyvin määrittelemättömän, laaja-alaisen ja keskenään varsin heterogeenisen joukon tietokoneen käytöstä asiakassuunnitelman tekemisessä aina hyvin pitkälle henkilön yksityiselämän suojaan puuttuviin ratkaisuihin.

> **Sosiaali- ja terveysministeriö** toteaa, että määritelmän on tarkoitus selventää millaisia ratkaisuja asiakkaan sosiaalipalvelun toteuttamisessa käytettävät teknologiset ratkaisut ovat. Määritelmäpykälää tulee kuitenkin tulkita yhdessä 47 §:n kanssa. Sosiaali- ja terveysministeriö huomauttaa kuitenkin, että tietokoneen käyttö asiakassuunnitelman tekemisessä tai vaikkapa muu asiakastietojärjestelmä ei ole määritelmässä tarkoitettu asiakkaan sosiaalipalvelun toteuttamisessa käytettävä teknologinen ratkaisu.

Lausunnossaan eduskunnan apulaisoikeusmies toteaa, että kaikki saniteettitilat eivät sellaisinaan nauti perustuslain 10 §:n 1 momentissa tarkoitettua kotirauhan suojaa, vaikka ovat merkityksellisiä yksityisyyden suojan kannalta. Ylipäätään kotirauhan piiriin kuuluvien tilojen määrittely eri sosiaalihuollon yksiköissä ei ole yksiselitteistä. Esimerkiksi vanhusten hoivakodeissa asukkaiden omat huoneistot ovat usein hyvin pieniä (20 neliötä) ja he saattavat viettää suuren osan päivästään yhteisissä oleskelutiloissa esimerkiksi tv:n ääressä tai ruokaillen. Usein asukkaan huoneissa on omat wc-tilat ja sen lisäksi on myös yleisiä wc- ja pesutiloja sekä sauna.

Ehdotetusta 48 §:n 4 momentista saa sen käsityksen, ettei kyseisentyyppinen valvonta olisi ehdotetun lainsäädännön mukaan lainkaan mahdollista muissa kuin säännöksessä tarkoitetuissa yleisissä tiloissa. Ehdotuksen 47 §:n pykälän ja toisaalta 48 §:n perustelujen mukaan valvontaa voisi kuitenkin toteuttaa saniteettitiloja lukuun ottamatta myös muissa kuin yleisissä tiloissa.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies toteaa, että kun kyseessä on perusoikeuksien kannalta merkityksellisestä sääntelystä, säännösten ja niiden perustelujen tulisi olla niin selkeitä, ettei väärinkäsityksiä voisi syntyä. Ehdotetuista säännöksistä voi saada sen käsityksen, että uuden lainsäädännön mukaan asiakkaan pitäisi mennä wc-tiloihin ilman turvaranneketta.

> **Sosiaali- ja terveysministeriö** toteaa, että esityksessä ehdotettu 47 § koskee asiakkaan sosiaalipalvelussa käytettävää teknologiaa. Tämän pykälän on tarkoitus mahdollistaa teknologisten ratkaisujen käyttäminen esimerkiksi asiakkaan kodissa tai asuinhuoneistossa. Pykälän on tarkoitus mahdollistaa myös esimerkiksi asiakkaan mukana kulkevien ratkaisujen, kuten turvarannekkeen, käyttäminen esimerkiksi saniteettitiloissa. Ministeriö ehdottaa, että 47 §:ää muutetaan, kuten ylempänä on kerrottu (MUUTOSEHDOTUS 1).
>
> Ehdotuksen 48 § taas koskee teknistä valvontaa sosiaalihuollon toimintayksiköiden yhteisissä tiloissa. Ministeriö tunnistaa, että ei ole aina ollut yksiselitteistä, mikä tila kuuluu kotirauhan piiriin ja mikä ei. Ehdotuksessa katsotaan, että yhteiset tilat eivät kuulu kotirauhan

piiriin. Käytännössä yhteisiä tiloja voivat olla esimerkiksi ruokailutilat ja oleskelutilat, käytävät sekä piha-alue. Käytännössä nämä tilat ovat sellaisia, ettei asukas voi rajoittaa esimerkiksi työntekijöiden, muiden asukkaiden tai asukkaiden omaisten liikkumista näissä tiloissa. Yhteiset tilat kuuluvat yksityiselämän suojan piiriin, mutta ne ovat yhteisessä käytössä, eikä asukkailla ole niihin itsenäistä määräysvaltaa, joten tilat ovat luonteeltaan sellaisia, että kaikkien tiloissa olevien oikeudet tulee pystyä turvaamaan ja huomioimaan. Oikeuksien täysimääräisen toteutumisen kannalta on tärkeää, että arvioinnissa voidaan huomioida yksilöllinen tilanne ja siihen liittyvät seikat, jotta kaikki oikeudet toteutuvat tilanne huomioiden parhaalla mahdollisella tavalla. Pykälässä asetetaan edellytyksiä teknisen valvonnan toteuttamiselle eikä se siten voi olla mielivaltaista.

Apulaisoikeusasiamies katsoo, että perustelutekstistä voisi saada sen käsityksen, ettei valmistelussa ole riittävästi huomioitu esimerkiksi iäkkäiden muistisairaiden yksityiselämän suojaa. Esityksestä saa sen käsityksen, että heidän suojattava yksityiselämänsä rajoittuisi vain saniteettitilojen käyttöön. Sääntely olisi ehdotetussa muodossa niin väljää, että esimerkiksi muistisairaan vanhuksen olisi melko vaikeaa tahi mahdotonta saada itsenäisesti vaikutettua siihen, että hänen toimiaan valvottaisiin sumennetulla kameralla sen sijaan, että käytettäisiin kirkasta kuvaa ja ääntä. Apulaisoikeusasiamies katsoo, että tällaisissa tilanteissa ei enää ole kyse asiakaslain 9 §:n avulla toteutettavasta tilanteesta, jossa aidosti kyettäisiin selvittämään asiakkaan tahtoa omaisten ja läheisten tuella. Käytännössä asiakaslain soveltaminen kyseisissä tilanteissa ehdotuksen mukaisesti johtaisi siihen, että sukulainen tai läheinen ottaisi asiaan kantaa asiakkaan puolesta. Jos esityksen tarkoituksena on ollut, että näin voitaisiin toimia, olisi tämä tullut ilmaista selkeästi ehdotetuissa pykälissä ja arvioida asianmukaisesti sääntelyn perustuslainmukaisuus tältä osin.

Perusteluissa todetaan, että asiakkaan kodissa voitaisiin käyttää teknologisia ratkaisuja, jotka havainnoivat asiakkaan kuvaa, ääntä, liikettä ja elintoimintoja. Sen lisäksi että tällainen sääntely puuttuu yksityiselämän suojaan, sillä puututaan henkilön kotirauhan suojaan. Kotirauhan suojaan voidaan perustuslain 10 §:n 3 momentin erityisten rajoitusedellytysten nojalla puuttua vain tietyissä hyvin rajatuissa tilanteissa. Esityksen säätämisjärjestysperusteluissa ei kuitenkaan tehdä selkoa siitä, millä perustein 10 §:n 3 momentin erityisten rajoitusedellytysten arvioidaan täyttyvän sääntelyssä, jolla mahdollistettaisiin esimerkiksi henkilön kuvaaminen tämän kotona tilanteessa, jossa hän ei itse kykene ilmaisemaan omaa mielipidettään.

Esityksen perustelujen mukaan valmistelussa katsottiin perustelluksi, ettei sosiaalihuollon palvelun toteuttamisessa hyödynnettävä teknologia edellytä erillistä suostumusta, eikä tällaisesta suostumuksesta näin ollen ehdoteta säädettäväksi. Esityksessä ei ehdoteta muutoksia jo voimassa oleviin sosiaalihuollon oikeusturvakeinoihin, jotka koskevat sosiaalihuollon palvelujen myöntämistä ja asiakasprosessia. Perusteluissa arvioidaan, että asiakkaalla on käytössään voimassa olevat muutoksenhaku- ja muut oikeusturvakeinot. Esitys ei apulaisoikeusasiamiehen mielestä riittävästi turvaa asiakkaan oikeusturvaa, jos/kun hänen perusoikeuksiaan rajoitetaan teknologisella ratkaisulla tai välineellä. Ei ole riittää, että teknologisen ratkaisun käyttö ilmenee vain asiakassuunnitelmasta silloin, kun palvelun toteuttamistavasta ja siihen liittyvästä teknologisen laitteen käytöstä päätetään osana asiakkaan oikeutta palveluun. Väljä sääntely ja laaja harkintavalta voisivat mahdollistaa uudenlaisen laitosvallan kehittymisen niihin sosiaalihuollon yksiköihin, joiden asukkaat ovat erityisen haavoittuvassa asemassa.

Esityksessä ei ole arvioitu sitä, miten asiakkaan perustuslaissa turvattu oikeus oikeusturvaan (oikeus saada asiassa päätös ja oikeus hakea päätökseen muutosta) on otettu huomioon. Ei ole riittävää kaikkien teknisten laitteiden tai ratkaisujen kohdalla, että pelkästään asiakassuunnitelmassa arvioidaan ja saatetaan asiakas tietoiseksi teknologisen ratkaisun käytöstä (mielipiteen ja toiveiden huomioimisessa ei ole kyse suostumuksesta). Esimerkiksi asiakkaan kuvaaminen tai hänen äänensä nauhoittaminen hänen kotirauhan piiriinsä kuuluvassa tilassa tulisi perustua joko annettuun suostumukseen tai tehtyyn valituskelpoiseen päätökseen.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että teknologian käyttäminen asiakkaan sosiaalihuollon palvelussa on osa sosiaalihuollon palvelun toteuttamista. Asiakkaalla ei ole oikeutta mihinkään tiettyyn palveluun tai sen toteuttamistapaan, vaan palvelut ja niiden suunnittelu ja myöntäminen perustuvat lainsäädäntöön ja ammattilaisen tekemään tarveharkintaan. Ammattilaisen tulee joka tapauksessa varmistaa, että asiakkaan hyvinvointi ja turvallisuus eivät vaarannu. Asiakaslain mukaan, jos asiakas ei itse pysty osallistumaan sosiaalipalvelunsa toteuttamiseen, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa. Teknologian käytöstä on siis tarvittaessa keskusteltava asiakkaan läheisen kanssa, jos asiakas ei itse pysty osallistumaan palvelunsa toteuttamiseen. Teknologian hyödyntäminen asiakkaan palvelussa ei ole siis itsenäinen kokonaisuutensa vaan osa palvelun toteuttamista. Sosiaali- ja terveysministeriö huomauttaa myös, että suostumuksen käyttäminen sosiaalihuollon palvelujen toteuttamisessa voi olla ongelmallinen esimerkiksi siksi, että asiakas ei välttämättä ymmärtäisi mihin hän suostuu. Palveluiden toteuttamisen ei lähtökohtaisi tulisi perustua suostumukseen, vaan lakisääteiseen tehtävän toteuttamiseen. Ehdotuksessa esitetään, että sellaisten teknologioiden käytön, jotka jollain tavalla ”valvovat” asiakasta ja voivat avata kuvayhteyden, tulee olla välttämätöntä asiakkaan hoidon ja huolenpidon turvaamiseksi, eikä teknologia saa puuttua asiakkaan yksityiselämän suojaan enempää kuin asiakkaan hoidon ja huolenpidon tarve välttämättä edellyttää. Kuvayhteyden itsenäisesti avaavien teknologisten ratkaisujen toiminta tulisi rajoittaa alueellisesti ja ajallisesti välttämättömään.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa myös, että tietosuoja-asetuksessa säädetään suostumuksesta henkilötietojen käsittelyyn. Suostumus henkilötietojen käsittelyyn sosiaalihuollossa olisi ongelmallinen, koska sosiaalihuollon palveluissa on kyse lakisääteisen tehtävän toteuttamisesta ja näin ollen henkilötietojen käsittely perustuu lainsäädäntöön. Tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 43 kappaleessa todetaan, että on epätodennäköistä, että viranomainen voi käyttää tietojenkäsittelyä koskevaa suostumusta, sillä jos rekisterinpitäjänä on viranomainen, rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välillä on usein selkeä vallan epätasapaino.

Sosiaalihuoltolain asiakassuunnitelmaa koskevassa 39 §:ssä säädetään, että palvelutarpeen arviointia on täydennettävä asiakkaalle laadittavalla asiakassuunnitelmalla tai muulla vastaavalla suunnitelmalla, jollei suunnitelman laatiminen ole ilmeisen tarpeetonta. Suunnitelma on laadittava, jollei siihen ole ilmeistä estettä, yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakassuunnitelman tulee sisältää muun ohessa sekä asiakkaan että ammatillisen arvion tuen tarpeesta, omatyöntekijän tai muun asiakkaan palveluista vastaavan työntekijän arvion asiakkaan terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömistä sosiaalipalveluista sekä niiden alkamisajankohdasta ja kestosta sekä asiakkaan ehdotuksen sellaisesta palveluiden tuottamis- ja toteuttamistavasta, jolla voidaan parhaiten vastata hänen tarpeisiinsa.

Asiakassuunnitelma ei ole juridisesti velvoittava, mutta sosiaalihuoltolain sosiaalihuollon päätöksentekoa ja toimeenpanoa koskevassa 45 §:ssä säädetään, että jos asiakassuunnitelmaan kirjatusta sosiaalipalvelujen kokonaisuudesta poiketaan, poikkeaminen on perusteltava päätöksessä.

Palvelut ovat lähtökohtaisesti vapaaehtoisia, eikä eri palvelujen toteuttamistavoista muiltakaan osin tehdä päätöstä.

Sosiaali- ja terveysministeriö ehdottaa kuitenkin selkeyden vuoksi 47 §:n 1 momenttia täsmennettäväksi siten, että asiakkaan ja tämän laillisen edustajan mielipide teknologisten ratkaisujen käyttöön on selvitettävä palvelutarvetta arvioitaessa ja laadittaessa asiakassuunnitelmaa (MUUTOSEHDOTUS 1). Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi myös siten, että siihen lisättäisiin velvoite kirjata sosiaalihuoltolain 45 §:ssä tarkoitettuun päätökseen asiakkaan sosiaalipalvelussa käyttöön otettava 2 momentissa tarkoitettu ratkaisu. Näin ollen olisi ilmeistä, että asiakas voi valittaa momentissa tarkoitetun teknologisen ratkaisun käyt-

töönotosta. Sosiaalihuollon päätöksenteon yleisestä käytännöstä poikkeava menettely perustuisi siihen, että 2 momentissa tarkoitettuihin teknologisiin ratkaisuihin voi sisältyä muita palvelun tuottamistapoja merkittävämpää perusoikeuksiin puuttumista, joten olisi perusteltua, että päätös voitaisiin tältä osin saattaa oikeudellisesti arvioitavaksi.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies toteaa lausunnossaan, että esityksen mukaan ehdotuksen taloudellisten vaikutusten arviointi perustuu THL:n STM:n toimeksiannosta tekemään selvitystyöhön. Aiemman lakimuutoksen johdosta tehdyt henkilöstön vähennykset ovat laillisuusvalvonnassa tehtyjen havaintojen perusteella johtaneet siihen, että yksiköissä on vaikeuksia huolehtia lainmukaisista tehtävistä ja vanhusten asianmukaisesta hoidosta ja hoivasta. Tästä syystä näkemykseni mukaan tarvetta on uuden teknologian käyttöönotosta huolimatta pikemminkin henkilöstön lisäämiseen kuin sen vähentämiseen.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että nyt käsittelyssä olevassa esityksessä ei esitetä työhön käytettävän resurssin vähentämistä vaan teknologisten ratkaisujen käyttämistä sellaisiin tehtäviin, joissa sillä on arvioitu olevan henkilöstön tarvetta vähentävä vaikutus. Kyse on siten eri asiasta kuin vuoden alusta tehdyssä vähimmäishenkilöstömitoituksen alentamisessa, jonka arvioitiin johtavan noin 1000 henkilötyövuoden vähenemiseen ilman, että niitä korvataan mitenkään.

Iäkkäiden palveluissa henkilöstöä tulee kuitenkin aina olla asiakkaiden tarvetta vastaavasti. Vanhuspalvelulain 20 §:n mukaisesti toimintayksikössä on oltava henkilöstö, jonka määrä, koulutus ja tehtävärakenne vastaavat toimintayksikön palveluja saavien iäkkäiden henkilöiden määrää ja heidän toimintakykynsä edellyttämää palvelun tarvetta ja joka turvaa heille laadukkaat palvelut. Nyt ehdotettu sääntely ei poista tätä velvoitetta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos seuraa säännöllisesti iäkkäiden palvelujen toteutumista, muun muassa henkilöstömitoituksen toteutumista, osana vanhuspalvelun tila -tutkimusta. Vanhuspalvelujen tila -tiedonkeruussa seurataan yli 3000 vanhuspalvelujen toimintayksikön henkilöstömitoitusta ja -rakennetta, asiakas- ja käyntimääriä sekä johtamista ja toimintakäytäntöjä. Jatkossa THL huomioi toimintayksikön ilmoittaman teknologian käytön osana henkilöstömitoituksen seurantaa.

Mikäli palvelun laadun ja asiakasturvallisuuden arvioidaan vaarantuvan, on tilanteeseen puututtava valvonnan keinoin.

Oikeusministeriö

Oikeusministeriö tuo esiin, että ehdotetussa 47 §:n 2 momentissa käytettävää erottelua voi pitää tarkkuustasoltaan melko yleisenä sen ilmaisematta tarkemmin esimerkiksi sitä, millä tavoin elintoimintoja voitaisiin havainnoida. Myös ehdotettu 3 §:n määritelmä jää melko yleiseksi. Oikeusministeriön käsityksen mukaan ehdotettua 1. lakiehdotuksen 47 §:n 2 momentin tai 3 §:n sääntelyä voisi kuitenkin olla perusteltua vielä tarkastella siltä kannalta, että käytettävien teknologisten ratkaisujen sisältö kävisi tarkemmin ilmi säännöksestä. Oikeusministeriön mukaan ehdotettu 47 §:n 2 momentin säännös ilmaisee perustavanlaatuisesti sen, että yksityiselämän suojaa voidaan rajoittaa erilaisilla teknologisilla ratkaisuilla hoidon ja huolenpidon toteuttamiseksi. Säännöksessä käytettävää erottelua voi pitää tarkkuustasoltaan melko yleisenä sen ilmaisematta tarkemmin esimerkiksi sitä, millä tavoin elintoimintoja voitaisiin havainnoida. Oikeusministeriön käsityksen mukaan ehdotettua 1. lakiehdotuksen 47 §:n 2 momentin tai 3 §:n sääntelyä voisi kuitenkin olla perusteltua vielä tarkastella siltä kannalta, että käytettävien teknologisten ratkaisujen sisältö kävisi tarkemmin ilmi säännöksestä – mahdollisesti myös henkilötietojen suojan kannalta. Hyvää on kuitenkin, että esityksessä on välttämättömyysedellytys

Sosiaali- ja terveysministeriö ehdottaa, että 47 §:ää muutetaan, kuten ylempänä on kerrottu (MUUTOSEHDOTUS 1).

Oikeusministeriö tuo lausunnossaan esiin, että teknologisen ratkaisun käyttäminen silloin, kun se lain mukaan katsottaisiin välttämättömäksi, vaikuttaisi siis olevan myös edellytys palvelun saamiselle. Oikeusministeriö ei ota kantaa esityksessä ehdotettuun ratkaisuun sosiaalihuollon asiakkaan suostumuksen osalta, mutta pitää valitettavana, ettei esityksessä ole tehty tarkempaa arviointia suostumuksen tarpeesta riippuen valitusta teknologisesta ratkaisusta ja niiden erilaisista vaikutuksista ja ulottumisesta perusoikeuksiin. Jää epäselväksi, onko oikeasuhtaista kaikkien ratkaisujen osalta. Oikeusministeriö katsoo, että tarkemman arvioinnin puuttuessa jää epäselväksi, voidaanko esityksessä ehdotettua lähestymistapaa pitää oikeasuhteisena kaikkien erilaisten teknologisten ratkaisuiden osalta. Suostumusta olisi ollut merkityksellistä arvioida tarkemmin myös henkilötietojen suojan ja EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen (EU) 2016/679 (jäljempänä tietosuoja-asetus) 9 artiklan edellyttämien suojatoimien näkökulmasta.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että teknologian käyttäminen asiakkaan sosiaalipalvelussa on osa sosiaalipalvelun toteuttamista eikä siten oma palvelunsa. Sosiaalihuollon palvelut ovat lähtökohtaisesti vapaaehtoisia eikä asiakas voi päättää palvelustaan itse, vaan se tehdään yhteistyössä ammattilaisen kanssa.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että hallituksen esityksessä luvussa 2.6 on käsitelty suostumuksen merkitystä teknologian hyödyntämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriö tuo esiin, että vaikka sosiaalihuollon lainsäädännön kokonaisuus on pirstaleinen, on asiakkaan itsemääräämisoikeudella kaikkien sosiaalihuollon palvelujen suunnittelussa keskeinen merkitys. Lähtökohtana palveluiden suunnittelussa on asiakkaan osallisuus ja kuuleminen. Teknologisten ratkaisujen käyttäminen sosiaalihuollossa ei ole oma palvelukokonaisuutensa, vaan ratkaisuja käytetään osana palvelun toteuttamista.

Sosiaali- ja terveysministeriö ehdottaa kuitenkin selkeyden vuoksi 47 §:n 1 momenttia täsmennettäväksi siten, että asiakkaan ja tämän laillisen edustajan mielipide teknologisten ratkaisujen käyttöön on selvitettävä palvelutarvetta arvioitaessa ja laadittaessa asiakassuunnitelmaa Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi myös siten, että siihen lisättäisiin velvoite kirjata sosiaalihuoltolain 45 §:ssä tarkoitettuun päätökseen asiakkaan sosiaalipalvelussa käyttöön otettava 2 momentissa tarkoitettu ratkaisu. Näin ollen olisi ilmeistä, että asiakas voi valittaa momentissa tarkoitetun teknologisen ratkaisun käyttöönotosta. Sosiaalihuollon päätöksenteon yleisestä käytännöstä poikkeava menettely perustuisi siihen, että 2 momentissa tarkoitettuihin teknologisiin ratkaisuihin voi sisältyä muita palvelun tuottamistapoja merkittävämpää perusoikeuksiin puuttumista, joten olisi perusteltua, että päätös voitaisiin tältä osin saattaa oikeudellisesti arvioitavaksi. (MUUTOSEHDOTUS 1).

Sosiaalihuollon teknologiset ratkaisut voivat olla keskenään hyvin erilaisia perusoikeusvaikutuksiltaan. Kuitenkin kun kyse on henkilötietojen suojasta, on merkityksellistä se, että sosiaalihuollon palvelut ovat lakisääteisiä palveluja ja henkilötietojen käsittely perustuu lakisääteiseen velvoitteeseen. Asiakastietolaki sisältää sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen ja asiakirjojen käsittelyä koskevan sääntelyn. Sosiaalihuollon teknologisissa ratkaisuissa käsitellään usein asiakkaan tietoja. Näin ollen näiden tietojen käsittelyyn sovelletaan asiakastietolakia. Asiakastietojen käsittely perustuu asiakastietolain mukaisesti lakisääteiseen velvoitteeseen. Lain 4 §:n mukaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastiedot ovat pysyvästi salassa pidettäviä. Käyttöoikeus asiakastietoon määräytyy lain 9 §:n mukaisesti. Näin ollen tietosuoja-asetuksen 9 artiklassa edellytetyt suojatoimet on jo huomioitu.

Sosiaali- ja terveysministeriö ehdottaa kuitenkin, että sekä 47 §:ää että 48 §:ää muutetaan henkilötietojen käsittelyn osalta, kuten aiemmin on kerrottu (MUUTOSEHDOTUS 1 ja MUUTOSEHDOTUS 2).

Oikeusministeriö pitää myönteisenä, että ehdotuksessa on selkeästi pyritty huomioimaan riskiperusteista lähestymistapaa, mutta huomauttaa, että vaikka esityksessä on yleisiä sääntöjä esimerkiksi teknologisten ratkaisujen käytön osalta (1. lakiehdotuksen 47 §:n 1–3 momentit), esityksestä puuttuu kuitenkin yksityiskohtainen sääntely teknologisiin ratkaisuihin liittyvän henkilötietojen käsittelyn osalta. On päädytty ratkaisuun, jonka mukaan sovelletaan asiakastietolakia, mutta kyseisessä laissa ei ole nimenomaista sääntelyä liittyen teknologisten ratkaisujen tai teknisen valvonnan käyttöön. Koska esityksessä on todettu, että kyse olisi sekä tietosuoja-asetuksen 9 artiklan tarkoittamista terveystiedoista että perustuslakivaliokunnan arkaluonteisiksi katsomista sosiaalihuollon asiakastiedoista, olisi ehdotuksessa tullut arvioida, tulisiko sosiaalihuoltolakiin sisällyttää teknologisten ratkaisujen ja/tai teknisen valvonnan osalta asiakastietolakia täsmällisempiä säännöksiä henkilötietojen käsittelystä. Oikeusministeriön mielestä on epäselvää, voidaanko asiakastietolain säilytysaikasääntelyä pitää riittävänä vai tulisiko ainakin erilaisten teknologisten ratkaisujen osalta säätää nimenomaisesti säilytysajoista ja/tai tietojen poistamisesta.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että sosiaalihuollon palveluiden järjestämisessä on kyse lakisääteisen tehtävän toteuttamisesta ja teknologian käyttäminen asiakkaan sosiaalipalvelussa on osa tätä palvelun järjestämistehtävää. Näin ollen sosiaali- ja terveysministeriö katsoo, että on selvää, että teknologioiden yhteydessä käsiteltäviin henkilötietoihin sovelletaan asiakastietolakia, joka on sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelyn yleislaki. Koska kuitenkin on asiakastietolain nykyisen sanamuodon mukaan epäselvää, että miten lakia sovelletaan sosiaalipalveluissa käytettäviin teknologisiin ratkaisuihin, sosiaali- ja terveysministeriö ehdottaa, että 47 §:n 4 momenttia ja 48 §:n 2 momenttia muutetaan, kuten aiemmin on kerrottu (MUUTOSEHDOTUS 1 ja MUUTOSEHDOTUS 2). Sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee myös asiakastietolain muuttamista ja lakia voidaan myös tältä osin täsmentää.

Oikeusministeriö huomauttaa, ettei käy ilmi, onko kyse AI-asetuksen suuririskisestä tekoälyjärjestelmästä tai tietosuoja-asetuksen tarkoittamista automaattisista yksittäispäätöksistä.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että ehdotetulla lainsäädännöllä ei olla luomassa oikeusperustaa niille tekoälyjärjestelmille, joista tulee säätää kansallisessa laissa. Hyvinvointialueen tulee itse huolehtia, että tekoälyasetusta noudatetaan. Ministeriö toteaa myös, että esityksellä ei luoda oikeusperustaa automaattisille yksittäispäätöksille. Hyvinvointialueen tulee huolehtia siitä, että se noudattaa yleistä tietosuoja-asetusta

Oikeusministeriö huomauttaa lisäksi, että ehdotetun 47 §:n 4 momentin muotoilun osalta momentissa tulisi viitata sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain kutsumanimikkeeseen/lyhytnimikkeeseen (asiakastietolaki), sillä kyseiseen lakiin viitataan ensimmäisen kerran jo sosiaalihuoltolain 40 §:n 3 momentissa (ks. Lainkirjoittajan opas, jakso 19.1.2).

Sosiaali- ja terveysministeriö kiittää huomiosta ja ehdottaa, että 47 §:n 4 momentissa ja 48 §:n 2 momentissa viitataan lain lyhytnimikkeeseen eli asiakastietolakiin (MUUTOSEHDOTUS 1 ja MUUTOSEHDOTUS 2).

Yleistä

Monet lausunnonantajat näkevät teknologian hyödyntämisen sosiaalihuollon palveluissa perustelluksi. Erityisesti, kun huomioidaan väestön ikääntymisestä seuraava palvelutarpeiden kasvu ja toisaalta kiihtyvästä eläköitymisestä johtuva työikäisten määrän väheneminen. Muun muassa **professori Torkki** toteaa, että

tässä tilanteessa teknologian, tekoälyn ja digitaalisten ratkaisujen hyödyntäminen tarjoaa yhden realistisimmista keinoista parantaa tuottavuutta ja vaikuttavuutta ilman, että palveluiden inhimillinen laatu vaarantuu. Teknologian vastuullinen ja systemaattinen käyttöönotto tarjoaa mahdollisuuden parantaa hoivan laatua ja tuottavuutta sekä turvata hyvinvointivaltion palvelut ikääntyvässä Suomessa. Myös **Hyvinvointiala Hali ry** toteaa lausunnossaan, että teknologian käyttö sosiaalihuollon palveluissa on välttämätöntä palveluiden saatavuuden, työvoiman riittävyyden ja asiakasturvallisuuden varmistamiseksi myös tulevaisuudessa. **Sanmark, Tandem Health** toteaa, että teknologia mahdollistaa monessa käyttötapauksessa paremman laadun, toiminnan tehostamisen ja paremman asiakas- ja ammattilaistyytyväisyyden. Näissä tapauksessa meidän pitäisi ennemmin perustella miksi emme käytä teknologiaa, eikä päinvastoin.

Muutamat lausunnonantajat, kuten **SOSTE ry.**, **Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Talentia**, pitävät tarpeellisena tai välttämättömänä, että teknologian käytöstä sosiaalihuollon palveluissa säädetään lailla. Talentia korostaa, että sääntelyn ensisijaisen tavoitteen tulee olla palvelujen kehittäminen asiakkaiden tarpeisiin sekä henkilöstön työn tukeminen kustannussäästöjen tavoittelun sijaan. **Vanhustyön keskusliitto** pitää lähtökohtaisesti kannatettavana teknologisten ratkaisuiden kehittämistä ja hyödyntämistä ja niiden ohjaamista lainsäädännöllä.

Vanhusasiavaltuutetun ja **Mannerheimin Lastensuojeluliiton** lausunnoissa arvioidaan sääntelyä ja sen tarvetta eri asiakaskuntien näkökulmasta. Vanhusasiavaltuutettu kannattaa teknologian hyödyntämissä ikääntyneiden hoidossa silloin, kun sillä tuetaan ikääntyneiden arkea, toimintakykyä ja hyvinvointia ja huomioidaan heidän itsemääräämisoikeutensa sekä muut perus- ja ihmisoikeudet. Hänen arvionsa mukaan teknologian lisäämisellä ei voida korvata ikääntyneen tarvitsemaa henkilökohtaista apua ja tarvetta kasvokkaiseen kohtaamiseen.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto korostaa, että lapsen edun ensisijaisuus on olennainen arviointikriteeri myös teknologisten ratkaisujen käytössä ja sen tulee näkyä myös säännöstasolla ja säännösten perusteluissa.

Folktinget nostaa lausunnossaan esiin kielellisten oikeuksien turvaamisen tärkeyden ja toteaa, että esityksessä ei käsitellä kielellisiä oikeuksia tai ruotsinkielisten palveluiden saatavuuden varmistamista.

> **Sosiaali- ja terveysministeriö** jakaa näkemyksen siitä, että teknologisia ratkaisuja tarvitaan turvaamaan sosiaalipalvelujen saatavuutta ja henkilöstön riittävyyttä. Teknologisten ratkaisujen käytöstä asiakkaiden palveluissa ja yleisestä teknisestä valvonnasta toimintayksikön yhteisissä tiloissa on tarpeen säätää lailla, jotta teknologiaa käytetään asiakasturvallisella ja asiakkaiden oikeuksia turvaavalla tavalla. Kaikissa sosiaalihuollon palveluissa ei vielä ole käytössä 47 §:ssä tarkoitettuja teknologisia ratkaisuja eikä kaikkiin palveluihin sellaisia välttämättä tulekaan. Ehdotettu 47 § soveltuu kuitenkin kaikkiin sosiaalihuollon palveluihin. Pykälässä lähtökohtana on teknologisen ratkaisun soveltuvuus asiakkaan palveluun ja että se vastaa asiakkaan tarpeisiin; asiakkaan palvelussa ei siis ole mahdollista ottaa käyttöön mitä vain teknologisia ratkaisuja. Edellytyksenä on myös, että teknologisen ratkaisun soveltuvuus arvioidaan osana asiakasprosessia. Pykälässä olisi myös, kuten edellä on kerrottu, asiakkaan perusoikeuksia suojaavat elementit.
>
> Teknologisten ratkaisujen käyttöä koskevat säännösehdotukset onkin muotoiltu sillä tavoin yleisiksi, että ne soveltuvat noudatettavaksi kaikkien asiakasryhmien osalta, kun sen lisäksi noudatetaan muuta asiakkaan oikeuksia ja palvelujen sisältöä koskevaa lainsäädäntöä.
>
> Esityksen säästötavoitteet painottuvat iäkkäiden palveluihin ja sen vuoksi teknologian vaikutuksia niihin on arvioitu esityksessä seikkaperäisemmin kuin muiden asiakasryhmien, joiden osalta teknologiaa voidaan ottaa käyttöön silloin, kun sen arvioidaan vastaavan asiakkaan palvelutarpeisiin ja/tai tukevan henkilöstön työtä. Esitystä täydennettiin kuitenkin lausuntokierroksen jälkeen myös muiden asiakasryhmien, muun muassa lasten ja nuorten palvelujen sekä vammaispalvelujen, osalta teknologisten ratkaisujen käytön mahdollisuuksien ja vaiku-

tusten arvioinnilla. Ne ovat kuitenkin väistämättä melko yleisluontoisia ja täsmentyvät sitä mukaa, kun teknologisten ratkaisujen käytöstä saadaan kokemuksia ja näyttöä.

Kielellisiä oikeuksia ei erikseen tässä esityksessä arvioitu, koska teknologian käytön edellytyksistä säätämisellä ei sinänsä nähty olevan erityisiä vaikutuksia kielellisiin oikeuksiin. Luonnollisesti myös käyttöön valittavan teknologian tulee vastata asiakkaiden tarpeisiin myös kielellisten oikeuksien osalta. Asiakaslain 4 §:n mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkielensä ja kulttuuritaustansa.

Asiakastietoihin ja tietosuojaan liittyvät kommentit

Etelä-Savon hyvinvointialue ja **Helsingin kaupunki** toivat esille asiakastietolain soveltamiseen liittyviä seikkoja. Etelä-Savon hyvinvointialue toi esiin, että käyttöön otettavien teknologisten ratkaisujen ja laitteiden tulisi täyttää kaikki asiakastieto- ja suojausvaatimukset. Helsingin kaupunki totesi, että asiakastietolain soveltaminen teknologisten ratkaisujen ja teknisen valvonnan yhteydessä voisi kuitenkin vielä vaatia tarkempaa selvittämistä, esimerkiksi käyttöoikeuksia koskevan sääntelyn soveltaminen ja tietojärjestelmiä koskevat vaatimukset ja luokittelu. Lisäksi Helsingin kaupunki toi esiin tarpeen arvioida, syntyykö toiminnassa uutta asiakastietoaineistoa, jonka säilytysaikaan tulee lainsäädännössä ottaa kantaa.

Näkövammaisten liitto esittää, ettei esityksessä ole riittävästi arvoitu tietosuojaan liittyviä riskejä eikä käytännön vaikutuksia henkilötietojen käsittelyyn ja siten yksityiselämän suojaan. Ehdotetusta sääntelystä ei käy ilmi, millaisia henkilötietoja teknologisten ratkaisujen avulla kerätään ja miten niitä käsitellään, eikä myöskään kerättävien tietojen minimoimista ja käyttötarkoitussidonnaisuutta ei arvioida. Lisäksi se toteaa, ettei esityksessä tarkastella sitä, miten teknologiaa käyttöönotettaessa varmistetaan asiakkaan tietoisuus tietosuojaan liittyvistä oikeuksistaan. Näkövammaisten keskusliiton mielestä suostumuksen pyytäminen saattaisi asiakkaan tietoon sen, mitä käytännössä teknologian hyödyntäminen hänen palveluissaan tarkoittaa ja olisi läpinäkyvä tapa informoida asiasta.

VALLI ry kiittää, että esityksessä tietosuojan ja yksityisyyden suojan toteutuminen ja toteutumisen haasteet on tunnistettu ja ne ovat vahvasti esillä. Miten lakiuudistuksen myötä pystyttäisi luomaan sellaisia käytänteitä, etteivät ne kuitenkaan rajaisi teknologiakehitystä kokonaan pois?

Diabetesliitto tuo lausunnossaan esiin, että käytännössä esim. elintoimintoja mittaavia sensoreita sisältävien turvarannekkeiden osalta saniteettitilojen rajaaminen käyttöoikeuden ulkopuolelle on mahdotonta ja voi joissakin tilanteissa olla asiakkaan edun vastaista.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että sosiaalihuollon asiakastietoihin sovelletaan asiakastietolakia asiakastietojen käsittelyn osalta. Jos sosiaalihuollon teknologinen ratkaisu olisi asiakastietolain tarkoittama tietojärjestelmä, tulisi asiakastietolakia soveltaa. Ministeriö arvelee kuitenkin, että sosiaalihuollon teknologisissa ratkaisuissa ei lähtökohtaisesti ole kyse asiakastietolain tarkoittamista tietojärjestelmistä. Sosiaali- ja terveysministeriö ehdottaa kuitenkin, että sekä 47 että 48 §:ää täsmennetään henkilötietojen käsittelyn osalta, kuten ylempänä on kerrottu (MUUTOSEHDOTUS 1 ja MUUTOSEHDOTUS 2).

Sosiaali- ja terveysministeriö huomauttaa, että tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 4 kohdassa todetaan, että oikeus tietosuojaan ei ole absoluuttinen; sitä on tarkasteltava suhteessa sen tehtävään yhteiskunnassa ja sen on suhteellisuusperiaatteen mukaisesti oltava oikeassa suhteessa muihin perusoikeuksiin. Esityksessä ehdotetaankin, että asiakkaan oikeus yksityiselämään ja henkilötietojen suojaan turvataan edellyttämällä, että teknologinen ratkaisu ei puutu asiakkaan eikä muun henkilön yksityiselämän ja henkilötietojen suojaan enempää kuin asiakkaan hoidon ja huolenpidon tarve välttämättä edellyttää. Lisäksi henkilötietojen käsitte-

lyä koskevaa ehdotusta täsmennettäisiin. Samalla kuitenkin turvataan sosiaalihuollon asiakkaan oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon ja oikeus riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Hyvinvointialueen tulee kuitenkin myös varmistaa, että asiakastietolakia ja tietosuoja-asetusta noudatetaan.

Ministeriö kiittää Diabetesliittoa huomiosta ja toteaa, että 47 §:ää on tarpeen muuttaa, kuten ylempänä on kerrottu (MUUTOSEHDOTUS 1).

Teknologisten ratkaisujen käyttöönotosta päättäminen, suostumus, arviointivelvollisuus

VALLI ry tuo lausunnossaan esiin, että esitys nostaa riittävästi esille asiakkaan mahdollisuuden käydä vuoropuhelua teknologian käytöstä palvelusuunnitelmaa tehtäessä.

Monet lausunnonantajat (**Etelä-Savon hyvinvointialue, Päijät-Hämeen hyvinvointialue, Helsingin kaupunki, Kunta- ja hyvinvointialuetyönantajat, aluehallintovirastot, HALI ry)** kannattavat teknologisten ratkaisujen käytön mahdollisuuksien arvioimista osana asiakasprosessia. Menettelyn nähdään edistävän myös teknologian hyödyntämisen jalkauttamista työtapojen osaksi ja sen kautta asiakas ja tarvittaessa lähiomaiset tulevat kuulluksi.

Kunta- ja hyvinvointialuetyönantajat, Helsingin kaupunki ja JHL tuovat esille myös teknologisten ratkaisujen soveltuvuuden arvioimisen asiakkaan yksilöllisessä tilanteessa edellyttävän, että työntekijät tuntevat teknologisten palveluratkaisujen toiminnan ja ominaisuudet, mikä edellyttää laajaa kouluttamista ja perehdyttämistä sekä jatkuvaa osaamisen päivittämistä uudella tavalla.

Useampi lausunnonantaja (mm**. aluehallintovirastot, vanhusasiavaltuutettu, Tehy, EETU**) toi esiin, että asiakkaalla tulee olla mahdollisuus kieltäytyä teknologisen ratkaisun käytöstä osana hänen palvelukokonaisuuttansa.

Soste ja **Tehy** katsovat, että itsemääräämisoikeuden toteutuminen täysimääräisesti edellyttää asiakkaan suostumusta. **Talentia** arvioi, että se ettei suostumusta vaadita, saattaa heikentää asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia.

Sekä Tehy että Talentia katsovat, että teknologisia ratkaisuja ei tule priorisoida asiakkaan asiakassuunnitelmien laadinnassa, jotta niitä ei säästöpaineissa oteta käyttöön sellaistenkin asiakkaiden kohdalla, joille ne eivät sovi. Tehy näkee ongelmallisena tilanteet, joissa palvelutarpeen arvioinnissa pyritään kunnioittamaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta, mutta hyvinvointialueiden antamien ohjeiden mukaan ammattihenkilön on tarjottava teknologiaratkaisun avulla toteutettuja palveluja. Myös Vanhustyön keskusliitto toteaa, että teknologian käyttämisen ei tulisi olla ohjaava tekijä vaan lähtökohtana tulee olla yksilölliset palvelutarpeet. Professori Kröger tuo esiin riskin siitä, että velvoite arvioida teknologian käytön mahdollisuudet asiakassuunnitelman valmistelun yhteydessä johtaa siihen, että teknologia nostetaan ensisijaiseksi tavaksi vastata vammaisten ja ikääntyneiden asiakkaiden tarpeisiin. Talentia arvioi myös, että voimassa oleva asiakassuunnitelmien laadintaa koskeva sääntely sisältää jo nyt mahdollisuuden arvioida teknologisten ratkaisujen soveltuvuuden osaksi asiakkaan palveluja ja esittävät lisäysten poistamista tarpeettomina. Teknologisten ratkaisujen sisällyttämistä asiakassuunnitelmiin voidaan heidän näkemyksensä mukaan tarkastella teknologisia ratkaisuja koskevan 47 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa.

Hyvil oy taas tuo esille, että esitys monimutkaistaa teknologian joustavaa ja asiakaskohtaista käyttöönottoa, jos teknologian hyödyntämisen mahdollisuus sidotaan pelkästään palvelutarpeen selvittämisen ja asiakassuunnitelman laatimisen vaiheeseen. Riskinä nähdään, ettei teknologian mahdollisuuksia riittävästi tunnisteta asiakkaan palvelujen toteuttamisessa, jossa kuitenkin voidaan tunnistaa suurin asiakaskohtainen potentiaali teknologian hyödyntämiselle.

Professori Torkki lausuu, että on myönteistä, että hallituksen esityksessä painotetaan asiakkaan perusoikeuksia, yksityisyyden suojaa ja osallisuutta. Teknologian käyttöönotto on tehtävä eettisesti kestävällä tavalla, varmistamalla asiakkaan suostumus ja ymmärrys sekä turvaamalla tietosuoja ja tietoturva. Samalla

on tärkeää tunnistaa, että teknologia ei ole itsetarkoitus – sen arvo syntyy vain, jos se aidosti parantaa palveluiden laatua, asiakasturvallisuutta ja henkilöstön työolosuhteita.

Myös **Vammaisfoorumi** kiinnitti lausunnossaan huomiota asiakkaan suostumukseen ja että teknologisten ratkaisujen käyttö tulee aina perustua asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin ja suostumukseen. Suostumus tulisi säätää teknologisen ratkaisun käyttöönoton edellytykseksi. Säännös (47 §) aiheuttaa Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan paljon kysymyksiä. Avoimeksi jää miten ja kuka määrittelee havainnoimisen välttämättömyyden? Miten määritetään havainnointi oikeasuhtaisesti esimerkiksi ajallisesti tai paikallisesti (kameran sijainti). Miten turvataan henkilön kanssa samassa kodissa asuvien muiden perheenjäsenten tai vieraiden yksityisyys, miten intiimit hetket kumppanin kanssa? Miten asiasta informoidaan henkilön kotiin tulevia muita henkilöitä? Vammaisfoorumi toteaa myös, että teknologiaa ei voida ottaa käyttöön ilman, että asiakas on antanut siihen suostumuksensa. Teknologian käyttöönotto vastoin asiakkaan tahtoa loukkaisi hänen itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaan kieltäytyessä teknologisen ratkaisun käyttöönotosta hänen tarvitsemansa palvelu tulee järjestää muulla tavoin yhteisymmärryksessä hänen kanssaan.

Sosiaali- ja terveysministeriö tuo esiin näkemyksenään, että teknologisia ratkaisuja hyödynnettäessä on otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaalla ei kuitenkaan ole subjektiivista oikeutta mihinkään tiettyyn palveluun tai sen toteuttamistapaan. Teknologian käyttäminen sosiaalihuollon palveluissa on osa sosiaalihuollon palvelun toteuttamista eikä siis itsenäinen palvelunsa. Jos ammattilainen arvioi teknologisen ratkaisun soveltuvan asiakkaan palveluun ja asiakas vastustaa sitä, olisi yritettävä löytää yhteisymmärrys asiakkaan palvelun toteuttamisen tavasta. Ehdotetun 47 §:n 2 momentissa tarkoitetun teknologisen ratkaisun käytön tulee olla välttämätöntä asiakkaan hoidon ja huolenpidon turvaamiseksi. Välttämättömyyden arviointi olisi tapauskohtainen ja kokonaisvaltainen arviointi asiakkaan tilanteesta. Välttämättömyys ei tarkoita vain sitä, että ratkaisu olisi asiakkaalle hyödyllinen, vaan esimerkiksi myös sitä, että ilman ratkaisua asiakkaan hoito ja huolenpito voisi vaarantua. Palveluista päätettäessä ja palveluita toteutettaessa on kuitenkin aina otettava huomioon asiakkaan etu. Harkittaessa teknologian käyttöä eri sosiaalihuollon palveluissa, on lisäksi otettava huomioon, mitä sosiaalihuollon erityislainsäädännössä säädetään esimerkiksi koskien vammaisia tai ikääntyneitä henkilöitä tai lapsia. Ministeriö ehdottaa kuitenkin, että 47 §:ää muutettaisiin, kuten edellä on kerrottu (MUUTOSEHDOTUS 1).

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että lain tarkoituksena ei ole asettaa teknologisia ratkaisuja etusijalle asiakkaan asiakassuunnitelmaa valmisteltaessa. Tavoitteena on, että palvelutarpeiden kasvaessa ja työikäisen väestön vähentyessä teknologian mahdollisuudet opitaan hyödyntämään systemaattisesti asiakkaiden hyödyksi. Tarkoituksena on myös, että teknologiset ratkaisut muodostuvat luontevaksi osaksi asiakkaan palvelujen kokonaisuutta ja että niiden soveltuvuuden arviointi on osa asiakkaan asiakasprosessia eikä erillinen irrallinen osa. Suostumuksen osalta ministeriö viittaa antamaansa vastaukseen eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen lausuntoon.

Sosiaali- ja terveysministeriö huomauttaa, että hyvinvointialueet itse eivät ole Hyvilin tavoin nähneet ongelmallisena sitä, että teknologian käyttö arvioidaan palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman yhteydessä.

Asiakkaan oikeuksien toteutumisen ja hyvinvointialueen järjestämisvastuun näkökulmasta on välttämätöntä, että palvelut perustuvat laissa määriteltyyn asiakasprosessiin. Jos palvelutuotannossa havaitaan mahdollisuus hyödyntää teknologiaa, voi asiasta olla yhteydessä vastuutyöntekijään ja päivittää suunnitelmaa.

Toimintakäytänteitä on varmasti hyvä kehittää niin, että palvelutarpeen arvioinnista ja asiakassuunnitelman valmistelusta vastaavat toimijat tietävät millaista teknologiaa palveluntuot-

tajilla on käytettävissään, jolloin heillä on mahdollisuus huomioida ne suunnitelmassa. Hallituksen esityksessä onkin kiinnitetty huomiota henkilökunnan osaamisen vahvistamiseen käytössä olevan teknologian suhteen. Myös Helsingin kaupunki on nostanut esiin osaamisen ja koulutuksen merkityksen.

Tekninen valvonta

Useat tahot (mm. **vanhusasiavaltuutettu, Helsingin kaupunki, JHL, Vanhustyön keskusliitto, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue**) kannattavat teknisen valvonnan sisällyttämistä lainsäädäntöön jo senkin vuoksi, että sitä toteutetaan jo nykyisellään, jolloin on tarpeen, että sääntelyllä turvataan yksilön perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Sääntelyn nähtiin olevan tarpeen, jotta kameravalvonta tai liiketunnistimet eivät vaaranna yksityisyyttä tai luottamusta palveluihin, ja jotta asiakkaiden oikeudet toteutuisivat yhdenvertaisesti.

Vanhustyön keskusliitto toteaa lausunnossaan, että teknisen valvonnan tulee huomioida yksityisyyden suoja kaikkien tilojen käyttäjien osalta ja sen tulee olla sallittua vain erityisen painavista syistä ja erityistilanteissa kuten yöaikaisessa valvonnassa. Helsingin kaupungin näkemyksen mukaan ehdotettuun pykälään sisältyviä edellytyksiä voisi olla perusteltua vielä tarkentaa, jotta säännöksen käytännön soveltaminen ja teknisen valvonnan edellytysten arviointi helpottuisi.

Talentia korostaa, että tekninen valvonta ei voi korvata riittävän ja osaavan sosiaalihuollon henkilöstön työpanosta asiakkaiden sosiaalihuollon tarpeisiin vastattaessa.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto toteaa lausunnossaan, että mikäli teknistä valvonnasta sosiaalihuollon toimintayksikön yhteisissä tiloissa järjestetään, siitä on säädettävä lailla. MLL:n mukaan ehdotettu säännös on kuitenkin liian ylimalkainen ja tulkinnanvarainen ja säännöksen perustelut ovat lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta liian suppeat ja epäselvät.

Vammaisfoorumi toteaa lausunnossaan, että lakiesityksessä esitetyt määritelmät teknologisesta ratkaisusta ja teknisestä valvonnasta ovat osin päällekkäiset. Epäselväksi jää, miten teknologiset ratkaisut eroavat teknisestä valvonnasta silloin, kun ne tapahtuvat asukkaan kodissa tai henkilökohtaisessa asuinhuoneistossa. Teknologisen ratkaisun ja teknisen valvonnan määritelmät edellyttävät tarkentamista. Vammaisfoorumi pitää teknisen valvonnan sallimista yhteisissä tiloissa ongelmallisena, koska asiakkaalla tulee olla oikeus yksityisyyteen myös näissä tiloissa.

Sosiaali- ja terveysministeriö yhtyy näkemyksiin siitä, että teknisestä valvonnasta olisi säädettävä laissa. Ehdotettu 48 § koskee teknistä valvontaa toimintayksiköiden yhteisissä tiloissa. Pykälässä säädettäisiin, että teknisen valvonnan tulisi olla tarpeen asiakkaiden terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Tekninen valvonta tulisi rajoittaa ajallisesti ja alueellisesti välttämättömään ja sen olisi oltava oikeasuhtaista tarkoitukseensa nähden. Teknisestä valvonnasta ja sen toteuttamistavasta olisi ilmoitettava näkyvällä tavalla niissä tiloissa, joissa sitä käytetään. Näin ollen katsotaan, että lainsäädännössä on reunaehdot sille, milloin teknistä valvontaa voitaisiin yksiköissä käyttää eikä valvonta siten voi olla mielivaltaista. Myös yksityisyyden suoja on huomioitu ehdotuksessa rajoittamalla tekninen valvonta ajallisesta ja ajallisesti välttämättömään. Myös henkilötietojen käsittelyä koskevaa momenttia on täsmennetty. Ministeriö toteaa myös, että se tulee antamaan lainsäädännön soveltamisohjeita.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa vastauksenaan Vammaisfoorumin kommenttiin, että 3 §:n määritelmien on tarkoitus selventää millaisia ratkaisuja asiakkaan sosiaalipalvelun toteuttamisessa käytettävät teknologiset ratkaisut ovat ja mitä tarkoitetaan teknisellä valvonnalla.

Määritelmäpykäliä tulee kuitenkin tulkita yhdessä 47 ja 48 §:n kanssa. Ministeriö toistaa myös eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen lausuntoon antamansa vastauksen, että esityksessä ehdotettu 47 § koskee asiakkaan sosiaalipalvelussa käytettävää teknologiaa. Tämän pykälän on tarkoitus mahdollistaa teknologisten ratkaisujen käyttäminen esimerkiksi asiakkaan kodissa tai asuinhuoneistossa. Pykälän on tarkoitus mahdollistaa myös esimerkiksi asiakkaan mukana kulkevien ratkaisujen, kuten turvarannekkeen, käyttäminen esimerkiksi saniteettitiloissa. Ministeriö ehdottaa, että 47 §:ää täsmennetään, kuten ylempänä on kerrottu (MUUTOSEHDOTUS 1). Ehdotuksen 48 § taas koskee teknistä valvontaa sosiaalihuollon toimintayksiköiden yhteisissä tiloissa. Ministeriö tunnistaa, että ei ole aina ollut yksiselitteistä, mikä tila kuuluu kotirauhan piiriin ja mikä ei. Ehdotuksessa katsotaan, että yhteiset tilat eivät kuulu kotirauhan piiriin. Käytännössä yhteisiä tiloja voivat olla esimerkiksi ruokailutilat ja oleskelutilat, käytävät sekä piha-alue. Käytännössä nämä tilat ovat sellaisia, ettei asukas voi rajoittaa esimerkiksi työntekijöiden, muiden asukkaiden tai asukkaiden omaisten liikkumista näissä tiloissa. Yhteiset tilat kuuluvat yksityiselämän suojan piiriin, mutta ne ovat yhteisessä käytössä, eikä asukkailla ole niihin itsenäistä määräysvaltaa, joten tilat ovat luonteeltaan sellaisia, että kaikkien tiloissa olevien oikeudet tulee pystyä turvaamaan ja huomioimaan. Oikeuksien täysimääräisen toteutumisen kannalta on tärkeää, että arvioinnissa voidaan huomioida yksilöllinen tilanne ja siihen liittyvät seikat, jotta kaikki oikeudet toteutuvat tilanne huomioiden parhaalla mahdollisella tavalla. Pykälässä asetetaan edellytyksiä teknisen valvonnan toteuttamiselle eikä se siten voi olla mielivaltaista.

Kustannukset ja investoinnit

Helsingin kaupungin, hyvinvointialueiden ja Hyvil Oy:n, **VALLI ry**:n sekä **Kunta- ja hyvinvointialuetyönantajien** lausunnoissa tuodaan esille esityksen vaikutukset investointitarpeisiin. Lausunnoissa tuodaan esille, että esityksessä tulisi huomioida myös alueille aiheutuvat investointi- ja muutoskustannukset, koska teknologioiden laajentaminen edellyttää investointeja. Lisäksi tuotiin esille, että esitys on epäsuhtainen suunniteltujen rahoitusvähennysten kanssa. Henkilöstömitoituksen leikkaaminen ei voi olla suorassa suhteessa rahoituksen leikkauksen kanssa, muuten ei ole mahdollista panostaa teknologiaan. Esitys perustuu myös käsitykseen tämänhetkisistä teknologisista ratkaisuista, jotka kehittyvät nykytilanteessa nopealla vauhdilla. Kunta- ja hyvinvointialuetyönantajat toi esiin, että on epävarmaa, että edellyttääkö uuden teknologian käyttöönotto sellaisia investointeja, joihin ei hyvinvointialueilla nykyisessä rahoitustilanteessa ja lainanottovaltuuksien puitteissa ole realistisia mahdollisuuksia. Tästä huolimatta yleiskatteellista rahoitusta ollaan leikkaamassa ennakkoon, ilman varmuutta siitä, voidaanko mainittua teknologiaa ottaa käyttöön tai saavutetaanko sillä kaavaillut säästöt. VALLI ry toivoo, että teknologian käyttöönottoon ja henkilöstön riittävään osaamiseen ja jatkuvaan kouluttamiseen on luotava konkreettiset mahdollisuudet. Tätä varten voisi olla esimerkiksi valtakunnallinen koordinointi tai hanke.

Vanhusasiavaltuutettu toteaa lausunnossaan, että esityksen säästöpotentiaalia arvioitaessa ei ole huomioitu kotihoidon ja ympärivuorokautisen hoivan asukkaiden kasvavia palvelutarpeita. Etähoidolla voidaan korvata perinteisiä käyntejä vain tiettyyn rajaan asti. Varsin vähän tiedetään siitä, kenelle etäkäynnit sopivat ja miten ne vaikuttavat iäkkäiden asiakkaiden hyvinvointiin verrattuna kotikäynteihin. Teknologioiden hyödyntäminen vaatii investointeja ja henkilöstön ja asiakkaiden osaamiseen panostamista. Myös **EETU ry** suhtautuu kriittisesti esityksen arvioituihin budjettivaikutuksiin. Vanhustenhuollon rahoituksen leikkaus samaan aikaan kun vanhusten määrä ja palvelutarve kasvavat, ei ole heidän mukaansa hyväksyttävää.

Myös **professori Kröger** tuo esiin näkemyksenään, että säästöpotentiaalia arvioitaessa on unohdettu, että teknologia ja sen käyttöönotto ei ole ilmaista. Päinvastoin varsinkin uudenlaisen teknologian kehittämisen ja käyttöönoton kustannukset ovat merkittäviä, ja on hyvin mahdollista, että ne ylittävät niillä tavoitellut henkilöstösäästöt. Vähintäänkin ne rajoittavat säästöpotentiaalia huomattavasti.

Tutkijatohtori Jaakola lausuu, että esityksessä huomioidaan, että teknologian käytöstä seuraa myös kustannuksia. Tämä todetaan suoraan esimerkiksi investointi-, koulutus- ja käyttökustannusten osalta (joskaan ei näiden määriä avaten), mutta myös implisiittisesti nousevien asiakasmaksujen muodossa. Nämä kustannukset tulisi laskea säästöpotentiaalia arvioitaessa ja verrata työntekijöistä seuraaviin kustannuksiin, jotta arvio säästöpotentiaalista olisi realistinen.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että hallituksen esityksen taloudellisissa vaikutuksissa on huomioitu kustannusvaikutuksia siltä osin kuin ne ovat tämän hallituksen esityksen vaikutuksia. Säästötavoitteet kohdentuvat pääosin iäkkäiden ympärivuorokautisen palveluasumisen henkilöstömitoituksessa huomioitavaan teknologiaa sekä pieneltä osin yleisesti sosiaalihuollon teknologian käytön tehostumiseen, kun hyödyntämismahdollisuudet arvioidaan asiakaskohtaisesti asiakassuunnitelman valmistelun yhteydessä, josta esimerkkinä on käytetty kotihoidon etäkäyntejä.

Hyvinvointialueiden tehtäviin esitettävien muutosten säästövaikutuksia arvioitaessa on huomioitu mahdollisista investointitarpeista käyttökustannuksiin aiheutuvat lisäkustannukset (esimerkiksi vuokra- tai leasingkustannukset tai poistot). Hallituksen esityksessä arvioitu säästöpotentiaali saadaan lähes kokonaan toteutettua ilman laajoja lisäinvestointeja ja mahdollisten lisäinvestointien vaikutukset vuosittaisiin käyttökustannuksiin ovat hyvin pienet.

Hyvinvointialueille jää edelleen itsehallinnollinen oikeus päättää palvelujen toteuttamistavoista eli tämän sääntelyn myötä ei synny erillistä velvoitetta hankkia mitään tiettyä teknologiaa. Palvelunjärjestäjät ja palveluntuottajat arvioivat tapauskohtaisesti vaihtoehtokustannukset harkitessaan sitä, millaista teknologiaa ottavat käyttöön ja missä palveluissa.

Hyvinvointialueiden rahoitus perustuu pääosin valtion yleiskatteiseen laskennalliseen rahoitukseen. Valtion rahoituksen perusteena käytetään hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon käyttökustannuksia, rahoituskustannuksia sekä suunnitelman mukaisia poistoja ja arvonalentumisia. Sekä julkisten että yksityisten palveluntuottajien teknologiaan tarvittavat investoinnit ja työntekijöiden koulutus rahoitetaan, kuten muutkin investoinnit ja työntekijöiden osaamisen parantaminen.

Turva-auttamispalvelu

Hyvinvointialueyhtiö Hyvil on lausunnossaan tuonut esiin, että vaikka sosiaali- ja terveysvaliokunta on aiemmassa mietinnössään StVM 12/2022 vp koskien hallituksen esitystä HE 231/2021 vp pitänyt tärkeänä sitä, että hallitus antaisi turva-auttamispalvelujen käyttöä koskevan esityksen eduskunnalle mahdollisimman pian, tämä hallituksen esitys ei sisällä tätä koskevan uuden lakisääteisen tehtävän määrittämistä hyvinvointialueiden järjestämisvelvoitteeseen.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että sosiaalihuoltolain muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä (HE 231/2021 vp) esitettiin, että turvapalvelusta muodostettaisiin erillinen sosiaalipalvelu. Koska esitys ei tuolloin edennyt perustuslakivaliokunnassa todettujen puutteiden vuoksi (PeVL 24/2022 vp), jäi asia odottamaan sitä koskevaa jatkovalmistelua. Tilapäisenä ratkaisuna hyvinvointialueet ovat järjestäneet turva-auttamispalvelua pääosin sosiaalihuoltolain 14 §:n 2 momentin mukaisena muuna tarpeisiin vastaavana sosiaalipalveluna. Valvonnan näkökulmasta on kuitenkin ongelmallista, että sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta (741/2023, valvontalaki) annettua lakia ei sovelleta palveluntuottajan tuottaessa sosiaalihuoltolain 14 §:n 2 momentissa tarkoitettuja palveluja.

Tässä valmistelussa arvioitiin tarvetta säätää turva-auttamispalveluista erillisenä palveluna ja todettiin, että ne säätämistä edellyttäneet tekijät, jotka aiemmassa valmistelussa tunnistettiin, on jo ratkaistu muulla tavoin.

Tässä hallituksen esityksessä esitetään säädettäväksi teknologian käytön edellytyksistä, jotka vastaavat aiemmassa esityksessä olleita turvalaitteistolle asetettavia vaatimuksia ja valmistelussa on myös huomioitu perustuslakivaliokunnan lausunnossaan (PeVL 24/2022 vp) toteamat täsmennysvaatimukset.

Sosiaalihuoltolain muutoksen yhteydessä (HE 790/2022) säädettiin uusi 46 b §, joka koskee kotikäyntien suunnittelua ja kotihoidon toteuttamista. Sen mukaan kotihoitoon kuuluvat kotikäynnit sekä niitä toteuttavien työntekijöiden päivittäiset työtehtävät ja työajat on suunniteltava muun muassa niin, että kotikäyntiä toteuttavan tai siihen osallistuvan työntekijän osaaminen vastaa kotikäyntiin sisältyvien tehtävien edellyttämää osaamista. Siten tarvetta turva-auttamispalveluun osallistuvan henkilöstön kelpoisuuksien erilliselle sääntelylle ei ole.

Sekä sosiaalihuoltolaki että sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaki edellyttävät, että asiakkaiden kiireellisiin tarpeisiin vastataan ja että palvelutarpeen mukainen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuus varmistetaan kaikissa tilanteissa.

Edellä mainittujen lainsäädännön velvoitteiden myötä arvioitiin, että turva-auttamispalvelun erilliselle sääntelylle ei ole tarvetta, vaan se voidaan katsoa yhdeksi tavaksi toteuttaa sosiaalihuoltolain 19 a §:n 2 momentin 1 kohdan mukaista hoitoa ja huolenpitoa asiakkaan tarvetta vastaavasti. Tarve on siten ainoastaan muuttaa asiakasmaksulakia siten, että palvelusta voidaan edelleen periä kohtuullinen asiakasmaksu, samoin kuin on voinut nyt turva-auttamispalvelua sosiaalihuoltolain 14 §:n 2 momentin mukaisena muuna tarpeisiin vastaavana sosiaalipalveluna järjestettäessä.

Henkilöstömitoitus

Aluehallintovirastot kannattavat maksimirajan asettamista teknologian huomioimiselle iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon henkilöstömitoituksen laskemisessa ja ehdotettu 0,04 on sopiva. Aluehallintovirastot pitävät ehdottoman tärkeänä, että iäkkäiden ympärivuorokautisessa hoivassa toteutunut vähimmäishenkilöstömitoitus olisi edelleen 0,60 työntekijää asiakasta kohti, eikä se saisi alittua teknologisia ratkaisuja tai teknistä valvontaa käytettäessä. Teknologia voi lisätä asiakasturvallisuutta vain, jos myös ammattihenkilöstöä on riittävästi paikalla. Tulkintaepäselvyyksien välttämiseksi aluehallintovirastot pitävät tarpeellisena, että hallituksen esitykseen lisätään selkeitä esimerkkejä teknisen valvonnan ja/tai teknologisten ratkaisujen vaikutuksista mitoituksen määrittämiseen eri tilanteissa.

Vanhusasiavaltuutettu ei näe perusteita sille, että henkilöstömitoitusta voitaisiin laskea ympärivuorokautisessa hoidossa teknologian käytön perusteella. Hän toteaa lausunnossaan, että teknologian lisäämisellä ei voida korvata ikääntyneen tarvitsemaa henkilökohtaista apua ja tarvetta kasvokkaiseen kohtaamiseen.

Hyvinvointialueet, Helsingin kaupunki ja Hyvil oy sekä **Kunta- ja hyvinvointialuetyönantajat** toivat esille mitoitukseen liittyviä eriäväkin näkökulmia.

Hyvil Oy toi esille, ettei teknologian vaikutuksen sitominen vähimmäishenkilöstömitoitukseen 0,6 ja maksimissaan 0,04:ään toimi kannusteena teknologian hyödyntämiselle ja sitä kautta esim. tuottavuuden paranemiselle. Hyvil tuo myös esiin näkemyksenään, ettei tämänhetkinen lakisääteinen ikääntyneiden ympärivuorokautisen palvelun vähimmäismitoitus 0,6 perustu esim. tutkittuun näyttöön siitä, että juuri tällä henkilöstön määrällä ja määrään liittyvällä osaamisella voidaan minimissään vastata eri toimintakykyisten ikäihmisten palvelutarpeeseen ja turvata laadukas palvelu. **Etelä-Savon hyvinvointialue** taas toi esille, etteivät henkilöstömitoitusvaatimukset ja teknologiaratkaisut takaa palvelun laatua, vaan yksilöllisyys ja tarvetta vastaavat palvelut ja resurssit takaavat paremmin itsemääräämisoikeuden ja perusoikeuksien toteutumisen. **Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue** totesi, ettei teknologian huomioimiselle henkilöstömitoituksen laskemisessa tulisi asettaa maksimirajaa. Esitys rajaa teknologian hyödyntämisen mahdollisuudet liian suppeaksi eikä se mahdollista suunniteltuja kustannussäästöjä. **Päijät-Hämeen hyvinvointialue** esitti, että teknolo-

gioita tulisi saada laskea mitoitukseen selkeästi enemmän, mikäli käytössä on sellaisia teknologisia ratkaisuja, jotka luovat turvaa ja apua asiakkaalle ja huomioivat perustuslain sääntelyn ja sitä kautta yksityisyyden suojan.

Kunta- ja hyvinvointialuetyönantajat pitää säänneltyjä henkilöstömitoituksia ongelmallisina, koska se on huonosti yhteensovitettavissa sen kanssa, että väestö ikääntyy, palvelutarve kasvaa ja teknologia kehittyy koko ajan. Alarajan 0,6 alittamisen mahdollisuutta asiassa tulisi harkita uudelleen, ja sääntelyä on välttämätöntä arvioida uudestaan lähivuosina. KT tuo lausunnossaan esiin, että säästöt perustuvat henkilöstön vähentämiseen, mutta esityksessä esitetään tämän suhteen ristiriitaisesti, että samalla parannettaisiin henkilöstötilannetta. Ilmeisestä ristiriidasta huolimatta yleiskatteellista rahoitusta oltaisiin leikkaamassa 35 miljoona, mikä ei hyvinvointialueiden taloushaasteet huomioiden ole merkitykseltään mitätön. Monissa yksiköissä listattuja teknologioita on jo käytössä, joten heidän kannaltaan kohdataan vain rahoituksen leikkaus ilman vastaavia hyötyä.

Helsingin kaupunki ja Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue puolestaan toivat esille, että on kannatettavaa säätää maksimirajasta, jos mitoituksesta poikkeaminen mahdollistetaan. Maksimirajan asettaminen nähdään tärkeäksi myös sen varmistamiseksi, että teknologiaa ei voida huomioida rajattomasti ja etteivät palveluntuottajat vähentäisi henkilöstöresurssia teknologisia ratkaisuja hyödyntäen ottamatta huomioon laissa säädettyä velvoitetta arvioida mitoitusta suhteessa asiakkaiden tarpeisiin. Riskinä nähdään, että henkilöstömitoituksen pienentäminen voisi heikentää ympärivuorokautisen hoivan laatua ja asiakasturvallisuutta. Lisäksi Helsingin kaupunki toi esille, ettei esitetyn 0,04 maksimirajan arvioimiseksi ole vielä toistaiseksi riittävää tietopohjaa, ja esitettyä maksimirajaa tulisi tietopohjan lisääntyessä arvioida uudelleen. Helsingin kaupunki kuitenkin tuo myös esille, että vähimmäismitoitusvaatimuksen määritteleminen joustavammin niin, että se sallisi paremmin vaihtelun yksikön sisällä, voisi toisaalta lisätä mahdollisuuksia jakaa rajallisia voimavaroja aidommin asiakkaiden palvelutarpeen mukaan.

Hyvil oy sekä **Etelä-Savon ja Päijät-Hämeen hyvinvointialueet** toivat esille myös teknologioiden kehityksen oleva erittäin nopeaa ja uusia hoiva- ja hoitotyössä hyödynnettäviä teknologioita tulevan käyttöön jatkuvasti lisää, mikä johtaa siihen, että sääntely on mitä todennäköisemmin jo vanhentunut huomioiden teknologian kehityskulun.

Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry toteaa lausunnossaan, että teknologian käytön vaikutus henkilöstömitoitukseen tulee pystyä arvioimaan joustavasti kiinteä pohjataso huomioiden, ja mitoituksen tulee perustua asiakkaiden toimintakykyyn. VALLI ry näkee positiivisena, että laki mahdollistaa esimerkiksi yöhoidossa käytettävän teknologian hoivan ja valvonnan tukena ja siitä saatavan kustannushyödyn.

Vanhustyön keskusliiton näkemyksen mukaan henkilöstömäärän on vastattava asiakkaiden todellisia tarpeita ja esitetty 0,04 työntekijän maksimivähennys mahdollistaa teknologian hyötyjen saavuttamisen vaarantamatta palveluiden laatua. Määriteltäessä on huomioitava aidosti nykyisen henkilöstön määrän ja jo käytössä olevien teknologisten ratkaisuiden merkitys nykyiseen henkilöstömäärään.

Diabetesliitto huomauttaa, että on seurattava, ettei maksimiraja käytännössä muodostu normiksi, jolla tehdään pysyväisluonteinen vähennys henkilöstömitoitukseen aina kun teknologiaa on käytössä, ilman tapauskohtaista ja asiakkaiden tarpeista lähtevää harkintaa.

Palveluntuottajat (Hali, Esperi, Attendo, Terveysteknologia) korostivat lausunnoissaan sitä, että mitoituksessa tulisi voida laajemmin huomioida tarve ja tarveperustaisuus. Samoin nostettiin esiin, että teknologian käytön tulisi näkyä suoraan mitoituksessa silloin, kun se aidosti korvaa ihmistyötä. Sääntelyssä pitäisi myös palveluntuottajien näkemyksen perusteella huomioida paremmin teknologian vaikutus henkilöstörakenteeseen. Palveluntuottajat arvioivat, että nyt ehdotetut muutokset lainsäädäntöön eivät kannusta teknologian käyttöönottoon eikä niillä voida saavuttaa tavoiteltuja säästöjä. **Sanmark, Tandem Health** lausuu, että 0,04 maksimivähennys niin pieni, että se käytännössä vie investointikannusteen ottaa käyttöön vaikuttavaa teknologiaa.

Hali ry nostaa esiin, että teknologianeutraalius on keskeisen tärkeää, kun sääntelyn kohteena on jatkuvasti kehittyvä teknologia, jonka mahdollisuuksia ei vielä voida kaikilta osin voida tunnistaa. Teknologianeutraaliuden varmistaminen lain soveltamisohjeissa ja valvonnan linjauksissa tulee varmistaa osana toimeenpanoa.

Tutkijatohtori Jaakola toteaa lausunnossaan, että vaikka jonkinlainen raja on hyvä määritellä teknologian maksimikäytölle, esityksestä jää epäselväksi, mihin enintään 0,04 työntekijän vähennys henkilöstömitoituksessa perustuu.

Sosiaali- ja terveysministeriö korostaa, että hallituksen esityksen lähtökohtana on, että teknologian käyttöä arvioidaan asiakkaan tarpeiden näkökulmasta. Myös henkilöstön mitoittamisen lähtökohtana on se, että henkilöstöä tulee olla riittävästi asiakkaiden tarpeisiin nähden. Vähimmäishenkilöstömitoitus on 1.1.2025 lähtien ollut 0,6 ja lausunnonantajista pääosa (30/45) totesi näkemyksenään, että sitä ei tulisi teknologisilla ratkaisuilla alittaa, jotta asiakkaiden hoidon ja huolenpidon tarpeisiin pystytään edelleen riittävästi vastaamaan.

Mitoituksen alentamista koskevassa valmistelussa arvioitiin mm. asiakkaiden toimintakykytietojen perusteella, että noin kolmasosa toimintayksiköistä on sellaisia, joissa vähimmäismitoituksella voitaisiin turvata riittävät ja asiakasturvalliset palvelut. Kuitenkin huomattavasti suuremmassa osassa toimintayksiköistä mitoitus on laskettu vähimmäismitoitukseen. Tilanteessa, jossa asiakastarpeiden huomioimisesta henkilöstön mitoittamisesta ei ole varmuutta, katsottiin teknologiaa koskevassa valmistelussa, että ei ole mahdollista turvata asiakkaiden oikeuksia riittäviin palveluihin, mikäli mahdollistetaan vähimmäishenkilöstömitoituksen alittaminen teknologisilla ratkaisuilla.

Osa lausunnonantajista toi esiin näkemyksenään, että esityksessä olevia säästöjä ei olisi mahdollista saavuttaa, koska lähes kaikissa yksiköissä mitoitus olisi jo laskettu vähimmäismitoitukseen, jolloin säästöpotentiaali ei olisi. Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että taloudellisten vaikutusten arviointi henkilöstömitoitukseen laskettavan teknologian osalta perustuu THL:n huhtikuussa hyvinvointialueilta keräämään tietoon, joka on ajantasaisin ja luotettavin käytettävissä oleva tietopohja. Sen mukaan lainvalmistelussa arvioitua suurempi osa toimintayksiköistä on laskenut mitoituksensa vähimmäismitoitukseen, mutta eivät läheskään kaikki.

Sosiaali- ja terveysministeriö nostaa myös esiin, ettei valmistelun tavoitteena ole ollut niinkään turvata palveluntuottajien mahdollisuutta hyödyntää erilaista teknologiaa, vaan ensisijaisesti turvata asiakkaiden tarpeisiin vastaaminen henkilöstöresurssien niukentuessa.

Huomioitavan teknologian maksimirajaus määrittely pohjautuu THL:n tekemään selvitykseen, jossa todettiin, että lääkehoitoa koskevalla teknologia voi korvata henkilöstön tekemää työtä 0,01 ja yövalvontaa koskeva teknologia 0,02 työntekijää/asiakas työpanosta vastaavasti. Maksimisrajaksi ehdotetaan 0,04 eli siihen jätettiin myös väljyyttä, jotta esimerkiksi asiakastietojen kirjaamista koskevaa teknologiaa voidaan sisällyttää mitoitukseen siinä vaiheessa, kun sen henkilöstövaikutuksista saadaan luotettavaa näyttöä. Sen sijaan esimerkiksi varsinaiseen asiakkaiden hoitoon ja huolenpitoon liittyvää teknologiaa, jolla olisi henkilöstötarvetta vähentävää vaikutusta, emme valmistelussa tunnistaneet.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että teknologian nopea kehitys on pyritty huomioimaan muun muassa sääntelyn tietyntasoisella teknologianeutraaliudella. Tilanteessa, jossa sääntely on tarkoituksenmukaisesti teknologianeutraalia, eikä käytettävissä ole kansallista arviointi- ja hyväksymismekanismia teknologioille, vaan niiden vaikuttavuuden todentaminen jää toimintayksiköiden vastuulle, on katsottu asiakkaiden oikeuksien turvaamiseksi välttämättömäksi asettaa rajat teknologian käytölle.

Kaikissa yksiköissä ei ole mahdollista hyödyntää samanlaisia teknologisia ratkaisuja. Esimerkiksi yöaikaisen turvallisuuden varmistamiseen käytettävä teknologia edellyttää riittävän isoa yksikköä, jossa yöaikainen henkilöstöresurssi on sellainen, että sitä on mahdollista vähentää. Niissä yksiköissä, joissa näin ei ole, voi olla mahdollista lain asettamissa rajoissa hyödyntää jotakin muuta asiakkaiden tarpeisiin vastaavaa teknologiaa, kun luotettavaa näyttöä sellaisista kertyy.

THL toteutti syksyllä 2021 vähimmäishenkilöstömitoituksen ollessa 0,6 (tosin tuolloin suurempi osa yksiköistä ylitti sen kuin nyt, kun mitoitusta oltiin kasvattamassa) aikamittaushankkeen, jossa toimintayksiköissä seurattiin työajan jakaantumista eri tehtäviin ja asiakkaan saamaa välitöntä asiakasaikaa. Tuolloin asiakkaan henkilökunnalta saama välitön asiakasaika oli 90 minuuttia vuorokaudessa. Viimekädessä asiakkaan oikeus inhimilliseen sosiaaliseen kohtaamiseen on toteutettava osana palvelua, mikäli asiakkaalla ei muuten ole mahdollisuutta riittäviin sosiaalisiin kontakteihin, jolloin välittömän asiakasajan määrää ei ole mahdollista merkittävästi vähentää.

Ministeriö jakaa Professori Torkin esiin nostaman tärkeän huomion teknologian mahdollisuuksista välittömän asiakasajan osuuden eli tuottavuuden nostamiseen. Teknologian avulla välittömän työn osuutta voidaan kasvattaa merkittävästi esimerkiksi hyödyntämällä tekoälyä tietojen etsimisessä ja koostamisessa, asiakastietojen kirjaamisessa ja raportoinnissa, käyttämällä robotiikkaa ja sensoriteknologiaa toistuvissa tai valvontaa edellyttävissä tehtävissä sekä etäseurannalla ja automaattisilla turvajärjestelmillä, jotka tukevat asiakkaan kotona asumista.

Valvontaviranomaisten toivomia esimerkkejä teknisen valvonnan ja/tai teknologisten ratkaisujen vaikutuksista mitoituksen määrittämiseen eri tilanteissa voidaan sisällyttää osana lainsäädännön toimeenpanoa annettavassa soveltamisohjeessa.

KT viittaa lausunnossaan siihen, että monissa yksiköissä esityksessä mainittuja teknologioita on jo käytössä, jolloin niihin kohdistuisi vain rahoituksen leikkaus ilman vastaavia hyötyä. Ympärivuorokautisessa palveluasumisessa on vakiintuneessakin käytössä jo useita teknologioita (mm. ne, joihin arvio säästövaikutuksesta perustuu). Ministeriö huomauttaa, että niitä ei ole kuitenkaan toistaiseksi voinut huomioida henkilöstömitoituksessa, koska voimassa oleva lainsäädäntö ei ole sitä mahdollistanut.

Muita huomioita

Useammassa lausunnossa nostettiin esiin tarve jonkinlaiselle teknologioiden arviointimekanismille, jotta saataisiin luotettavaa tietoa muun muassa teknologisten ratkaisujen henkilöstövaikutuksista.

Valli ry huomauttaa, että esityksessä mainitaan, että tulevaisuudessa uusien teknologioiden myötä teknologian vaikutusta henkilöstömitoitukseen pitäisi pystyä arvioimaan joustavasti ja ilman, että koko lakia pitää uudelleen avata. Esityksestä puuttuu kuitenkin konkreettinen mekanismi tai prosessi tälle.

Sailab MedTech Finland ry. ehdottaa lisättäväksi velvoittavan säännöksen arviointimekanismista, vaikutusten arvioinnista ja suositusten antamisesta sekä em. velvoitteita toteuttavat organisaatiot. Siten varmistettaisiin lainmuutosten juurtuminen toimintamalleihin ja hyötyjen toteutuminen. **Talentia ja JHL** kannattavat Tanskaan säädetyn teknologian käyttöön liittyviä lausuntoja antavan puolueettoman neuvoston kaltaisen arviointimekanismin luomista.

Professori Torkki tuo lausunnossaan esiin, että jatkossa olisi perusteltua kehittää objektiivisia arviointikriteerejä, joilla voidaan arvioida teknologian kustannusvaikuttavuutta ja laatuhyötyjä – esimerkiksi terveystaloustieteellisin menetelmin kuten kustannus-hyöty- tai kustannus-vaikuttavuusanalyysien avulla. Mikäli analyyseissa voidaan osoittaa aitoa tuottavuuskehitystä laadun heikkenemättä, tulisi tämä potentiaali voida

käyttää mitoitukseen mahdollisimman laajasti. Tulevaisuudessa tarvitaan kuitenkin arviointimenetelmät, joilla teknologian hyödyt voidaan todentaa ja ottaa huomioon palveluiden mitoituksessa ja rahoituksessa.

Myös teknologisten ratkaisujen seurannasta ja raportoinnista on mainintoja joissakin lausunnoissa.

Talentian mukaan sääntelyn tietopohjan ohuus niin Suomen osalta kuin kansainvälisesti, laajan koko sosiaalihuoltoa koskevan keskustelun puuttuminen valmisteluprosessista sekä teknologisten ratkaisujen monipuolistuminen edellyttävät jatkuvan myös sosiaalihuollon kaikki asiakasryhmät sekä työntekijät sosiaalihuollon eri sektoreilla osallistavan **seurantamenettelyn** käyttöönottoa.

JHL toteaa, että teknologian käytön lisääntymisestä ja sen vaikutuksista on tärkeä **raportoida** jatkossa. Vaikutukset työntekijöihin tulee arvioida ja teknologian käytön vaikutuksia tulee **seurata** kaikilta osin.

Talentia ehdottaa erillisen jatkuvasti päivittyvän soveltamisohjeen laatimista tukemaan asiakkaiden oikeusturvan ja asiakasturvallisuuden varmistamista.

Aluehallintovirastojen valvontahavaintojen mukaan sosiaalihuollon palvelua koskevat päätökset ovat usein puutteellisesti perusteltuja, minkä vuoksi asiakkaan oikeussuojakeinojen varmistamiseksi päätösten perusteluvelvollisuutta tulisi teknologiaa koskevilta osin korostaa. Esimerkiksi asiakkaalle myönnetyn teknologisen ratkaisun asiakkaan edun mukaisuutta tai asiakkaan mielipiteen huomiointia on jälkikäteen mahdotonta valvonnallisesti arvioida, jos perustelua ei ole päätökseen asianmukaisesti kirjattu.

Vanhusasiavaltuutettu painottaa lausunnossaan itsemääräämisoikeuslainsäädännön edistämistä. Iäkkään ihmisen liikkumista ja muuta toimintaa rajoittavien teknologioiden kuten ihmisen tuoliin tai sänkyyn kiinnittävien teknisten välineiden sekä hygieniahaalareiden ja lähes jokaisessa yksikössä käytettävien ulkoovien sähköisten lukitusjärjestelmien käytöstä iäkkäiden hoidossa puuttuu edelleen lainsäädäntö, joka turvaisi iäkkään asiakkaan oikeudet. Vanhusasiavaltuutettu esittää myös, että laadittaisiin kansallinen strategia teknologian hyödyntämiseksi ikääntyneiden hoidossa.

Vammaisfoorumi toteaa lausunnossaan, että esityksessä ehdotettu mahdollisuus periä maksuja teknologisten ratkaisujen, kuten turva- ja auttamispalvelujen, käytöstä voi heikentää palvelujen saavutettavuutta ja yhdenvertaisuutta. Teknologian kustannukset – laitteiden hankinta, ylläpito, verkkoyhteydet ja tekninen tuki – eivät saa siirtyä asiakkaan maksettavaksi käyntimaksun kautta. Vammaispalvelulain mukaiset palvelut ovat maksuttomia, ja tämä periaate on turvattava myös teknologian osalta.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että monissa lausunnoissa tuotiin esiin teknologian käyttöön tai sosiaalipalvelujen toteuttamiseen liittyviä sinänsä tärkeitä huomioita, jotka eivät ole tämän esityksen sisältöä tai eivät edellytä lainsäädäntöä, mutta on syytä huomioida lainsäädännön toimeenpanossa ja lainsäädäntöä jatkossa uudistettaessa.

Ministeriö jakaa näkemyksen siitä, että teknologisten välineiden hyödyntämistä sosiaalihuollon palveluissa edistäisi se, että käytössä olisi kansallinen arviointimekanismi, joka voisi antaa näyttöön perustuvia suosituksia. Asia on hyvä huomioida tulevissa lainsäädäntövalmisteluissa.

Samoin ministeriö yhtyy vanhusasiavaltuutetun huomioon siitä, että itsemääräämisoikeuslainsäädännön valmistelua olisi tarpeen edistää, jotta asiakkaiden palveluissa mahdollisesti käytettäviä rajoittamistoimia koskevaa oikeustilaa saataisiin selkeytettyä.

Ministeriö toteaa, että asiakasmaksulain muutoksessa on kyse jatkuvasta ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta perittävästä maksusta ja sosiaalihuoltolain 19 a §:n 2 momentin 1 kohdan mukaisen hoidon ja huolenpidon toteuttamisesta asiakkaan tarvetta vastaavasti. Asiakasmaksulakia muutettaisiin siten, että palvelusta voidaan edelleen periä kohtuullinen asiakasmaksu, samoin kuin on voinut nyt turva-auttamispalvelua sosiaalihuoltolain 14 §:n 2 momentin mukaisena muuna tarpeisiin vastaavana sosiaalipalveluna järjestettäessä. Esitys ei muuta sitä, että vammaispalvelulain mukaiset palvelut ovat maksuttomia.